

1.)

MISEL IN DELO

KULTURNA IN SOCIALNA REVILJA

VSEBINA:

Stvarno jugoslovanstvo // *Ing. J. Mačkovšek*: Ob 50letnici Družbe sv. Cirila in Metoda // *Dr. J. Mihelak*: Problem brezposelnosti in industrializacije v Jugoslaviji // *Dr. S. Bajić*: Za stanovanjsko lastnino // *Dr. A. Zalokar*: »Naša politika«

OBZORNIK:

† Rado Pavlič // † Fran Šuklje // Simon Jenko; ob rojstni stoletnici (Inko) // Pohorska resolucija // Sklepi nacionalnih organizacij, JS, Sokol, CMD // Nova politična stranka in njen program // Slovenska ljudska stranka (Z.) // O začetkih srbske radikalne stranke (S. Š. L.) // Učiteljska in učiteljska izobrazba v problemu nameravane reforme (L. V.) // Problemi naše mladine (Z.) // O načrtnem gospodarstvu (S. B.) // Mednarodne Boeke konference (Dr. P. Brežnik) // Anglija in Italija // Slovanska zavest v SSSR

L. I.

LJUBLJANA 1935

11-12

Misel in delo Izhaja vsak mesec

11.-12. številka. - avg.-sept. 1935

Redakolija zaključena 16. septembra 1935

Naročilna stane za celo leto 60 Din, za pol leta 30 Din,
za četrt leta 15 Din. Posamezna številka 6 Din, dvojna 12 Din

Uredništvo in uprava v Ljubljani na Gosposvetki c. 4/l.
Poštnočekovni račun: 16.602

Revijo ureja uredniški odbor:

**dr. Stojan Bajlč, dr. Lavo Čermelj,
dr. Stanislav Š. Lapajne in dr. Alojz Zalokar**

Izdaja in zalaga

**Tisk jugoslovanskih naprednih akademskih starešin
„NASTA“ v Ljubljani r. z. z. o. z.** (Predstavnik dr. Alojz Zalokar)

Tiska tiskarna Merkur d. d. v Ljubljani (Predstavnik Otmar Mihalek)

Drobtine

Slovenske učne knjige — nekdanj. Dr. Vošnjak je dne 13. decembra 1876 govoril v (avstrijskem) državnem zboru za slovenske srednje šole: »Moči je zdaj dovolj, knjig tudi, in ko bi jih ne bilo, bi se lahko vzele s hrvatskih srednjih šol in bile bi za naše srednje šole ravno tako sposobne.« Vsled tega se je prihodnji dan v istem zboru Dežman lahko delal dobrega Slovenca, ko je rekel: »Mi smo in hočemo biti Slovenci, le Hrvatje nočemo biti — čeravno je tudi ta narod vse časti vreden.« Vošnjak—Dežman: Vošnjak je ostal dober Slovenec, Dežman pa je postal odpadnik.

Usoda slovenske revije. Ko je leta 1891. Levec prodal »Ljubljanski Zvon« »Narodni tiskarni«, je tožil Kersniku, da ga je minilo pravo veselje do lista, »ker (med drugim) naposled vidim, da ga noben slovenski časopis, razen »Eдинosti«, nikoli ne priporoči in še celo »Slovenski Narod« omeni le tedaj, kadar mu plačam inserat.«

Pravo in babilonski stolp. V nekem učbeniku za pravno fakulteto čitamo: »Jer tobožnji naučni rad kojemu bi i sam predmet (namreč pravo) bio pojmovno neodređen nalikovao gradnji kule babilonske, kod koje se učesnici, zbog pomutnje u jezicima, nijesu mogli da sporazumevaju, pa su jedni pijesak nosili dok su drugi kamenje tražili, a treći široka okna otvarali gdje su četvrti neprobojno zide zasnivali. Takovi se radnici moraju, prije ili poslije, da neobavljena posla razidu, a gradjevina njihova, bila ma kako načičkana spolja, mora da se konačno u temeljima sroza u nazgrapnu jednu gomilu bez ikakova reda razbacanog materijala.«

Pa še ekkrat pravo! V istem učbeniku, ki je izšel leta 1934., čitamo: »...jer da pravo nije mrtva okamina iz davnih prapočetaka ljudskog roda, koju bi se u eonskom mirovanju dalo statički da snimi, nego žustra bujica nemirnoga života, koju se u večnom pokretu može samo kinetički da posmatra. Ali ko će zabraniti lakokrilaj misli da se snažnim zamahom poletnih krila vine i u nebotične vise, pa da jednim jedinim pogledom bistrog oka svoga zahvati čitav tijek brzoplovne rijeke,

(Nadaljevanje na 3. strani platnic.)

STVARNO JUGOSLOVANSTVO

Od zedinjenja sem se jugoslovansko vprašanje obravnava predvsem ali morda celo izključno kot politično in državnopravno vprašanje. Ali je res, da je ta vidik tako važen, da mu posvečamo tako izredno mnogo pozornosti? Ali ni morda vendar realnejše, uspešnejše in trajnejše, če bi vsaj za nekaj časa postavili — kolikor je spričo napetih razmer mogoče — politiko v drugo vrsto ter negovali one kulturne, socialne in ekonomske korenine, iz katerih se šele lahko razvije pravi politični pravec, sam od sebe kot produkt danih sil, kot naravna posledica organskega razvoja? Treba je dobro premisliti, ali je prav in zdravo, da se s samimi političnimi sredstvi ustvarja edinstvo ali bolje rečeno zavest življenjske skupnosti. Res je sicer, da je bilo takoj po zedinjenju globoko zakoreninjeno in široko razprostrto prepričanje, da je jugoslovanska skupnost nekaj povsem naravnega, od prejšnjih generacij v srce in dušo vseh Jugoslovancev vsajenega. Zaradi tega smo bili mnemnja, da je ta skupnost našla izraza v novi državi. Kakor nas pa učijo leta našega skupnega življenja, vendar ta zavest ni bila še toliko prešla v meso in kri, da bi se bila mogla iz nje sama od sebe roditi zdrava politika. Če bi bila zavest jugoslovanske skupnosti v resnici že zadosti zrela in dovolj močna, bi bilo morda pravilno poudarjanje politične njene plati. Ker pa nas je val svetovnih dogodkov za nekaj desetletij prehitel, ni bilo še časa, da bi se bile osnovne misli jugoslovanske zajednice same s svojo močjo, z navdušenjem samoniklega pokreta in s probojnostjo mladega narodnega zagona uveljavile povsod in poteptale vse ovire, ki jih je nagromadila okoli nas neprijazna nam zgodovina.

Do zedinjenja je bila jugoslovanska misel najbolje zasidrana med hrvatskimi kulturnimi krogi. Strossmayer je našel pravo pot. S sredstvi kulturnega dela je hotel zbrati in izoblikovati vse one sile, ki so izhajale iz dejstva narodnega edinstva. Ko bi se bila njegova misel — prav za prav narodna misel, ki ji je on dal pravi izraz — na kulturnem polju uveljavila, bi bilo samo po sebi prišlo, česar je še treba za pravo narodno skupnost. Tudi med Slovenci je, čeprav v manjši meri, kulturno zблиževanje obetalo dobrih sadov. Toda napredek ni bil niti pri Slovencih niti pri Hrvatih tako velik, da bi bili smeli upati na skorajšnji sad. Vse je bilo še preveč brezoblično, preveč razdeljeno na posamezne akcije: manjkalo je sinteze.

Mnenje, da bo mogla skupna država Srbov, Hrvatov in Slovencev skovati vse raztresene ideje, misli, pokrete v eno harmonično celoto, da bo torej država predstavljala sintezo vseh jugoslovanskih stremeljenj, je bilo nekoliko prefantastično. Sedanost nas uči, da smo gledali kot gotovo ono, kar se je šele začelo dvigati na površje. Nacionalno navdušenje je zastrlo realistično gledanje.

Srbska stran je Jugoslaviji prinesla za doto politično gledanje na jugoslovanski problem. Srbi so imeli za seboj dolgo samostojno politično zgodovino, v lastni državnosti so se naučili političnih metod. Če je

bila pri Slovencih in Hrvatih jugoslovanska ideja v preobili meri kulturni problem, je bila pri Srbih v prevelikem obsegu politična zadeva. Naravno je bilo, da so v državi, ki je nastala kot politični produkt evropskih razmer, prevladali oni načini gledanja, ki so bili v državi kot politični tvorbi primarno in neposredno najvažnejši. Ti načini so bili politični.

Tudi ta okolnost, tudi ta del skupne dote bi bil lahko koristen, če ne bi bili oni, ki so prevzeli politično vodstvo, obremenjeni z vsemi slabimi lastnostmi političnih partizanov. Strankarska mentaliteta se je polastila jugoslovanstva. Očitek mnogih, da je bilo jugoslovanstvo skoro vsem strankam samo sredstvo za medsebojne boje in pretveza za doseg oblasti, je zelo utemeljen. Jugoslovani, ki se niso aktivno udeleževali partijskih manevrov, so o tem trdno prepričani.

Spričo prevladanja politične miselnosti, in sicer partizansko politične, je delo za kulturno, socialno in ekonomsko oblikovanje jugoslovanske narodne misli zastalo. S tem je njeno širjenje in utrjevanje polagoma usihalo. Hipertrofiji politične miselnosti je sledila atrofija kulturne in socialne komponente narodnega življenja. Tako se je zgodilo, da so kulturni Strossmayerjevi Hrvati, Srbi okoli srbskih Aten in Slovenci Levstikovega kova naleteli na nepremagljive težkoče. Sorazmerno, harmonično napredovanje jugoslovanske miselnosti je bilo udušeno.

Pravijo, da je naivno in romantično ono gledanje na državo, ki vidi v državi tvorbo, ki sega iz bivših generacij v sedanje in preko sedanjih v bodoče. Našim realnim politikom se tako gledanje zdi morda celo otročje. Toda pojmi o bistvu nacionalne države se v Evropi vendar nagibljejo k takemu »romanticizmu«. In zgleda, da je tako gledanje celo tvorbo in koristno. Zakaj ne bi tudi pri nas na državo gledali manj z očmi efermne politične situacije, ampak bolj z vidika organske tvorbe, ki ima svoje korenine v davni in svoje cilje v bodočnosti.

Tako gledanje bi preprečilo, da ne bi cenili vsako stvar samo s trenutnega političnega stališča. Prepričani smo, da bi tako gledanje spravilo v znosne in koristonosne odnosne vse panoge narodnega življenja, tako da ne bi bilo kulturnim delavcem treba zatekati se v omejenost nekdanjih malih državic renesanse, tako da bi socialno usmerjena mladina ne iskala lažnih idealov izven svoje domovine. Jugoslovanska skupnost bi se znova začela razvijati v pravcu skladnosti.

Časi so taki, da se v marsičem vračamo nazaj; ne bojmo se vrniti tudi na izhodišče jugoslovenske misli, na ogromno kulturno delo, ki so ga nekdanj izvršili prvoborilci jugoslovanske ideje med Srbi, Hrvati in Slovenci. Dodelimo politiki ono vlogo, ki ji gre, dajmo pa tudi kulturi, pa vsem ostalim emanacijam narodnega življenja možnost, da se izkažejo v pravi smeri.

Ing. Janko Mačkovšek:

OB 50LETNICI DRUŽBE SV. CIRILA IN METODA

Delo, ki ga je opravljala CMD tja do svetovne vojne, je bilo ne le narodno-obrambnega značaja v ožjem pomenu, t. j. osredotočeno na izpostavljene in ogrožene predele, marveč je bilo obenem tudi buditeljsko v širokih plasteh našega ljudstva. Brezdvomno je nastop CMD učinkoval v mnogih ozirih vzgojno, saj je dvigal čut solidarnosti osrčja in ob-

mejnih pokrajin, vzbujal s smislom za ogroženo ozemlje tudi pripravljeno do žrtev v vseh ljudskih plasteh na vsem njenem področju.

Delo CMD je bilo usmerjeno tedaj obenem na borbo proti provincialnim mejam, saj je bilo baš njih poudarjanje vedno nam v narodno škodo. Zavest skupnosti je naraščala, toda ta proces še ni bil povsem dokončan, ko so nastopili usodni dnevi ob koncu svetovne vojne.

Naša narodnostna meja je brezdvomno segala in sega do onih točk, kamor je segal naš očenaš. Videli smo pa tudi, da ta meja ni bila še povsodi aktivna naša meja, to je črta, do katere bi segala krepka naša narodna zavest, afirmacija kulturnega in prosvetnega našega udeleževanja. Ta prostor med aktivno in pasivno našo narodnostno mejo (če jo tako imenujemo), se je zdržema manjšal. Na zapadu sta bili sploh obe črti identični, dočim je v Podravju, posebno v zapadnem delu, taka razlika še obstojala v nekaterih predelih.

Kljub takemu celotnemu stanju pa je bilo v naši narodni celini vendar še polno tujih celic, umetno vzgojevanih in podpiranih od avstrijske uprave in tujih napadalnih društev.¹

Vsakdanja trenja posebno v takih postojankah so na drugi strani vzbujala vtis, da je narodno ogroženo celokupno naše etnografsko ozemlje, kar je v ostalem tudi bilo stremeljenje nasprotnih nam sil. V resnici so tudi bile posledice bolešne, kajti obisk n. pr. šulferajnskih zavodov je dajal pečat poznejšemu odpadništvu, je odpiral prepad med lastnimi brati.

Razumljivo je tedaj, da je CMD nastala kot odgovor na tako delovanje tujega in potujčenega življa in da je pričela svoje delo kot šolska obrambna družba. V njeno pripuščeno področje je spadalo skoraj celokupno slovensko etnografsko področje, kajti le mali kompleksi so se nahajali v drugih državah (Beneška Slovenija in Prekmurje).

To je imelo v neki meri ugodne posledice pri propagandi za pridobivanje potrebnih gmotnih sredstev. Slehernemu družbeniku in slehernemu rojaku so se pred očmi prikazovali vidni uspehi, obravnnavani v javnosti, ko se je videlo in brez škode za stvar opisovalo nastajanje ali naraščanje družbinih ustanov in zavodov. Pred očmi je družbenik in vsak rojak imel uspeh svojih gmotnih žrtev, kar mu je dajalo novega poleta in poguma. In tako vidimo stalno naraščanje družbinih zavodov, bodisi šol, bodisi vrtcev, posebno pa zadnje desetletje pred svetovno vojno.²

Po končani svetovni vojni je na ozemlju jugoslovanske Slovenije sam od sebe odpadel premnogi izmed madežev; vendar pa je slab svetovalec oni, ki pripoveduje, da tu ni več potrebno nikako delo obrambne družbe. Težko grešijo oni, ki ne vidijo ali morebiti nočejo videti, da delo narodne obrambe še ni dokončano na severu, v Prekmurju in na Kočevskem. Lahkomiselno je njih postopanje, pa naj se skrivajo tudi za krilatico, da je vse to sedaj zadeva državne uprave. Čudna so njih razmotrivanja, če v ostalem niso to samo izgovori za njih pasivnost.

Na Kočevskem n. pr. se še vedno dogaja, da se mešani zakoni v največjem delu pokočevijo in da celo hiše, ki so bile pred 25 leti zavedno slovenske, prihajajo v kočevski krog s potomci istih družin. Na severu pa hočejo z vsemi močmi naši narodni nasprotniki posvedočiti, da je pravilna njih teorija, ki trdi, da je Podravje sporno in da na tem ozemlju prebivajo le Nemci in predvsem nemško misleči Slovenci.³

Danes imamo dobro tretjino svojih ožjih rojakov izven jugoslovanske državne granice, bodisi da so v emigraciji preko morja, ali na evropskem zapadu in evropski celini. sploh, bodisi kot avtohtono prebivalstvo na

našem severu in zapadu. Izguba vsake duše izven državne granice je težka, potencira se pa taka izguba in je boleštna posebno tamkaj, kjer se z izgubo našega rojaka ali njegove rodbine ali cele skupine izgubi poleg njih še njihov del našega strnjenege narodnega ozemlja.

Danes je v ogroženih delih našega etnografskega ozemlja, ležečih izven jugoslovanskih državnih mej, na več mestih razbita deloma že meja našega očenaša in še globlje odrinjena naša aktivna meja prave narodne zavesti.⁴

Delokrog narodne obrambe se po vojni zato ni le zmanjšal, marveč nasprotno, z ozirom na kopičenje potreb na ogroženem ozemlju celo silno povečal. Izpremenil se je način in značaj udejstvovanja. Iz javnosti izginjajo vidni cilji in uspehi, ki so svojčas dajali družbenikom tolikšen polet. To pa izredno težko učinkuje na gmotno stran narodne obrambe. Med potrebami in možnostmi nastaja često nepremostljiva razlika.⁵

CMD je po končani vojni *via facti* razširila svoj delokrog in postala iz šolske družbe splošna narodno-obrambna organizacija, kar je bilo formalno izvedeno pred 2 letoma tudi z izpremembo pravil. Družbi je namen seznanjati javnost s položajem in potrebami naših narodnostno ogroženih rojakov, delati za njih kulturno in gospodarsko povzdigo, ter vsestransko podpirati in pospeševati narodno prosveto.

Vse plasti, posebno pa naša inteligenca, naj bi zopet posvetila naši narodni obrambi vse svoje sile.

¹ Ob izbruhu svetovne vojne so obstojali na ozemlju današnje dravske banovine naslednji šulferajnski zavodi: šiška, Tržič, Grčarice, Kočevje, Sveti potok, Ovčjak, Verdren, Maverl, Vrčice, Laze, Laško, Hrastnik (šola in otr. vrtec), Rog. Slatina, Rogatec, Šoštanj, Vitanje, Ljutomer, Velenje, Vuzenica, Pekre, št. Ilj (šola in otr. vrtec), št. Lenart v Slov. gor. (šola in otr. vrtec), Slov. Bistrica (šola in otr. vrtec), Pragersko, Poljčane, Sevnica, Ravni breg pri Slad. vrhu; sorodni nemški zavodi pa so obstojali nadalje v Ljubljani (šola in otr. vrtec), na Jesenicah (šola in otr. vrtec), v Štorah (šola in otr. vrtec), v Polzeli in Domžalah; velika brezobrestna posojila Schulvereina so imele šole v Celju, Brežicah in Ormožu.

² Družbeni zavodi, t. j. šole, odnosno vrtci so pred izbruhom svetovne vojne lepo procvitali med drugim v naslednjih krajih: pri Sv. Jakobu v Trstu, na Aequedottu v Trstu, na Rocolu, na Greti, pri Sv. Ivanu, v Šklednju, na Vrdeli, pri Sv. Mariji Magdaleni Zgornji, v Kolonji pri Trstu, v Krminu, v Podgori in v Pevmi pri Gorici, Tržiču, v St. Rupertu pri Velikovecu, na Muti, v Mariboru, v Ormožu, v Celju, v Gaberju pri Celju, v Hrastniku, na Jesenicah in na Savi; nadalje je zgradila še šole v Rožnem dolu in pomagala zgraditi še šole v Čepcljah na vzhodnem robu Kočevskega, dočim so upravne oblasti preprečevale in zavlačevale gradnjo šol v Vodičji vasi pri Beljaku, v Pobrežju in Studencih pri Mariboru.

³ Die Süddeutsche Volksgrenze, Volks- und Reichs-Verlag, Berlin 1934. — Das Buch vom deutschen Volkstum; Brockhaus, Leipzig 1935.

⁴ Na Koroškem n. pr. se zagotuje pet klinov v naše narodno telo, in sicer v pravcih Beljak—Podkloster—Trbiž, Vrba—Rožek, Področica, Celovec—Žihpolje—Borovlje, Grabštanj—Škocijan—Dobrlaves—Železna Kaplja in Velikovec—Pliberk.

⁵ Na eni izmed vodstvenih sej je bilo obravnavanih prošenj in zadev, ki bi angažirale CMD za okroglo četrto milijona dinarjev, možno pa je bilo ustreči le z eno desetino tega zneska.

Dr. Josip Mihelak:

PROBLEM BREZPOSELNOSTI IN INDUSTRIALIZACIJE V JUGOSLAVIJI

Brezposelnost je tudi za nas težak gospodarski, socialni in politični problem, ker ni samo sezonska in konjunktorna, kakršna se je pojavljala v precej rednih razdobjih v kapitalističnem gospodarstvu od vsega

njegovega početka, ampak je strukturna, trajna; zajela je vse gospodarske panoge, vse sloje, zlasti pa mladino. Ta brezposelnost je simptom krize kapitalizma.

Narodnemu blagostanju povzroča brezposelnost velike izgube vrednot, ker ostajajo gospodarske sile neizrabljene. Je tudi pereč socialno-higijenski, kulturni in politični problem, ker povzroča trajna in splošna brezposelnost degeneracijo, socialno mržnjo, zločinstvenost in zlasti porazno vpliva na nezaposleno mladino.

Vzroki naše brezposelnosti izvirajo iz istih ognjišč kakor vzroki svetovne brezposelnosti. V prvi vrsti iz sprememb mednarodne kapital-ske, valutne in produkcijske strukture, kjer razvija ekonomski nacionalizem nova stremjenja; imenovati jih moremo skupno: reagrarizacija industrijskih držav in industrializacija agrarnih držav. Dalje izvirajo iz naše specifične socialne strukture in iz naše gospodarske neodločnosti in neorientiranosti. Privatni inicijativi pod okriljem kapitalističnega gospodarskega sistema ne moremo več zaupati gospodarskega razvoja. Gospodarska razdvojenost in primitivnost, ki smo jo prevzeli po svetovni vojni, in mednarodna situacija zahtevajo, da država ne pušča več gospodarstva zgolj privatni inicijativi, ampak da poseže sama po vzgledu drugih držav v gospodarski razvoj po določenem načrtu in ga vodi.

Ni moj namen, da bi s tem člankom propagiral gospodarsko diktaturo. Iz vsega okvira, ki ga nazivamo z drugim imenom dirigirana ali načrtna gospodarska politika, hočem vzeti le *problem brezposelnosti, industrializacije in sistematične kapitalske ter kreditne politike*, ker nam pomanjkljivo tvorjenje kapitala in kredita v sedanjem gospodarskem procesu ne obeta boljše bodočnosti in gospodarskega razvoja, ampak stojimo še slabše, kakor smo stali pred desetletjem. Treba je v tem oziru opazovati korake drugih držav z istim gospodarskim značajem, ki so v svoji reformatorski gospodarski politiki prinesle poleg spremenjenega pojmovanja mezde, delovnega časa, valutne politike tudi novo pojmovanje in metode tvorjenja in zaposlitve kapitala. S tem so posegle v samo bistvo kapitalizma.

Pri nas debata o brezposelnosti in njeni sanaciji ni nova, toda navajali so se doslej recepti, ki so bili sestavljeni v državah s popolnoma drugačno socialno in gospodarsko strukturo, predvsem takozvane statične teorije, ki so za odrasle gospodarske organizme; n. pr. skrajšanje delovnega časa, znižanje mezd, carin, davščin itd. Za mlado gospodarstvo te ne morejo priti v poštev, marveč samo dinamične in razvojne. Od teh sta najbolj važni *teorija kupne moči* in *teorija tvorjenja kapitala*. Teorija kupne moči ali visoke mezde vidi v mezdi poleg socialno-pedagoške in produktivnostne funkcije predvsem funkcijo kupne moči. Po tem nazoru ni mezda samo produkcijski trošek, ampak je nositeljica kupne moči, od katere zavisi obseg potrošnje in s tem obseg zaposlitve v gospodarstvu. V državah s primitivno strukturo ta nazor ne more biti odločujoča vodnica gospodarskih reform, kakor n. pr. v Nemčiji ali Z. D. A., kolikor ne gre za vprašanje minimalnih mezd. Hočem opozoriti tudi na teorijo tvorjenja kapitala. Ta teorija razlaga, da novega dela ne moremo brezposelnim preskrbeti s tem, če znižamo socialna bremena, blagovne cene, mezde, carine, davke, delovni čas, temveč le na ta način, da razmahnemo obstoječo delavnost in povečamo nove produkcijske kombinacije, ki naj zaposlijo brezposelne. Le z novim delom moremo zaposliti delavce, osobito ker je še ogromno kolektivnih potreb. Zato se mora *problem brezposelnosti in sanacije naše gospodarske krize reševati s sta-*

lišča industrializacije in sistematične kapitalске ter kreditne politike. Postopna in načrtna industrializacija Jugoslavije je kategorični imperativ naše bodočnosti.

Naš narod ne more ostati trajno na prvi stopnji agrarne proizvodnje, čeprav se še tako zelo racionalizira. Industrializacija zemlje je nujno potrebna, če hočemo korakati vzporedno z razvojem socialne strukture in populacije. Industrializacija bi: a) absorbirala število brezposelnih, ki raste iz dneva v dan; b) pomeni ustvarjanje notranje kupne moči in notranjega trga za kmečke proizvode, ker se nam zunanji trg vedno bolj zapira; če je prenehala mednarodna izmenjava in delitev dela, moramo ustvariti svojo lastno izmenjavo in delitev dela; c) končno je industrializacija velikega pomena za našo narodno obrambo; sili pa nas v to tudi razvoj ekonomskega nacionalizma vseh držav in vseh kontinentov. Po vsem svetu se očitno kaže tendenca reagrarizacije industrijskih držav ter industrializacije agrarnih držav. Zato tudi mi ne moremo čakati na mednarodno sodelovanje. Pa četudi bi bodočnost vrnila človeštvo k svetovnemu ali vsaj evropskemu gospodarskemu sodelovanju, bi to ne pomenilo, da je organska industrializacija agrarne države gospodarski nacionalizem in egoizem, ker ima vsak narod pravico do razvoja svojih sposobnosti.

Industrializacija in razmah produkcije sta možna le, če so za to dani produkcijski, kapitalski in kreditni pogoji. Predvsem pridejo v poštev produkcijski činitelji: a) delo (kvalificirano in navadno), b) naravne sile in snovi ter c) kapital. Toda ta sredstva, ki so v rokah privatnega gospodarstva, je treba združiti; za to je potrebna podjetniška sposobnost, iniciativnost in sposobna kreditna, kapitalska in denarna organizacija. Mnogi upravičeno ugovarjajo, da je v vseh gospodarstvih dovolj produkcijskih elementov za razvoj, le pravega sodelovanja ni med njimi. Tega sodelovanja kapitalistični gospodarski sistem ne more več obnoviti; za to je potrebna dirigirana gospodarska politika.

Gospodarski položaj Jugoslavije kaže v tem oziru na eni strani veliko bogastvo odkritih prirodnih zakladov in ležišč, za katera nam zavidajo druge države, na drugi strani pa imamo vse pogoje za strokovno izobrazbo kvalificiranega dela. Glede snovi in naravnih sil ima naša kraljevina vse pogoje, da postane prva industrijska dežela na balkanskem polotoku. Naj navedem samo nekaj podatkov o prirodnih in naravnih virih. Ležišča bakra Jugoslavije so na prvem mestu v Evropi. Vsa produkcija bakra pa je v rokah francoske družbe, ki je leta 1934. pridobila približno 650.000 ton rud, ki so dale 45.000 ton čistega bakra. Ves ta baker se izvažja, ker nimamo nobene industrije, ki bi ga predelovala. Velikega pomena je kromova ruda, katere letna produkcija znaša 40.000 ton in ki se vsa izvažja. Razen ene družbe s takim obratom ni v Jugoslaviji nobene kemične tovarne ali topilnice. Enako je glede svinčene rude in boksita. V Jugoslaviji nimamo nobene tovarne za pridobivanje aluminija. Letna produkcija pa znaša 80.000 ton boksita, ki vsebuje 55% aluminija. Vse rudnine zaradi tega izvažamo v inozemstvo, odkoder jih kupujemo v obliki izdelanih proizvodov, seveda drago.

Pri nas so se doslej razvijale le take industrijske panoge, ki so v zvezi s poljedelsko in šumarsko proizvodnjo, dočim so ostale industrijske panoge še v začetkih. Zlasti velja to za metalurgično industrijo, dasi imamo bogata ležišča železa, bakra, svinca, boksita itd., ki nam dajejo potrebne sirovine za vse vrste metalurgične tovarniške delavnosti. To industrijo bo treba dvigniti za vsako ceno že v interesu narodne obrambe,

narodnega gospodarstva in državnih financ. Ogromne vsote denarja plačujemo vsako leto inozemstvu za izdelke, katerih sirovine uvaža inozemstvo iz naše države. Ravno tako je s kemično in električno industrijo. Vkljub neizmernim hidravličnim silam izkoriščamo svoje reke le zelo malo za pridobivanje električne energije, za razsvetlavo, industrijske namene in poljedelstvo.

Vkljub vsem prirodnim pogojem industrializacija napreduje le zelo počasi. Vzroki leže v nas samih, v naši gospodarski in podjetniški abstinenca in neorientiranosti; primanjkuje nam kapitala.

Kaj je s kapitalom? Vzdihamo, da nam primanjkuje domačega kapitala. Kako naj se industrializiramo, če nimamo kapitala? Mirno gledamo, kako prihaja v našo deželo tuj kapital. V akcijskih družbah je investirane inozemskega kapitala okoli dve in pol milijardi dinarjev, od katerih odpade na Nemčijo okoli 8·2%, na Anglijo 32·5% in na Francijo 28·3%.

Nedavno je Schacht pravilno odvrnil tej podjetniški malodušnosti: »če nimate kapitala, potem ga ustvarite, saj je kapital nakopičeno delo (gehortete Arbeit).« Delo ustvarja kapital, ne pa obratno, kakor uči kapitalizem. Tvoritev kapitala pomeni dvoje: tvoritev stvarnega in tvoritev denarnega kapitala. *Tvoritev stvarnega kapitala* je istovetno s povečanjem produkcije, t. j. s povečanjem tovarn, ki naj izdelujejo izdelke, za katere imamo dovolj sirovin. Tvoritev stvarnega kapitala se vrši predvsem z obstoječim kapitalom in produkcijo. To imenujemo reprodukcijo kapitala. Reprodukcijski kapital je odvisna predvsem od uspešnosti in sposobnosti obstoječe produkcije, kjer ima važen pomen *delo* (fizično in duševno, kvalificirano in nekvalificirano). Od dela zavisi v prvi vrsti tvoritev kapitala. Pravilno je dejal Schacht, da je delo glavni tvorec novega kapitala, saj je kapital »gehortete Arbeit«. Tu nastaja za našo državo velik problem strokovne usposobljenosti. Velike važnosti je tehnika in podjetniška iniciativnost. Kjer je tehnika višje razvita in kaže podjetniški stan več iniciative, tam se produkcija hitreje razvija in z njo množi domači stvarni kapital (angleški kapital je n. pr. zrastlez iz tekstilne industrije, nemški iz elektrotehnike).

Ta tvoritev stvarnega kapitala se ne more v sodobnem denarnem in kreditnem gospodarstvu vršiti, če ni poleg tehnike, podjetniškega stanu in produkcijskih faktorjev še nekaterih drugih pogojev, predvsem *kapitala v denarnem smislu*. Razširitev produkcije in industrializacije ni možna brez kapitala v denarni obliki. Kapital v denarni obliki so dolgoročna denarna sredstva, ki združijo delo, naravo in kapital v podjetje in vrše med seboj in podjetnikom cel kompleks izmenjav. V denarnem kapitalu nastopa denar s svojo četrto funkcijo. Denar ima namreč štiri funkcije: a) merilo vrednosti, b) splošno menjalno sredstvo (n. pr. kmet, ki ima žito, zamenja žito za olje s posredovanjem denarja), c) zakonito plačilno sredstvo in č) hranitelj vrednosti gospodarskih dobrin. Vrednost dobrin in uslug moremo tezavrirati (ohraniti) v obliki denarja; denar kot tezavrirana vrednost se imenuje denarni kapital. Ta kapital je potreben, če hočemo graditi nove panoge industrij.

Ta sredstva nudi produkciji kapitalski trg, to so kreditni zavodi, finančne družbe, skratka investicijski organi. Le investicijski organ more redoma vršiti finansiranje produkcije, dočim nudi denarni trg kratkoročna sredstva. Pri nas ta delitev še ni izvedena, dasi nujno potrebujemo investicijske in kreditne ustanove. Investicijski organ more prilivati produkciji in industrializaciji dolgoročna sredstva le, če jih

tudi sam zbira. Tvoritev denarnega kapitala se vrši: a) s štednjo. Štednja pomeni, da del dohodkov, namenjenih potrošnji konzumnih dobrin, shranimo za investicije. Štednja tvori nov kapital. S tem razširja panoge produkcije in omogoča industrializacijo. Kdor štedi, ne vzame iz produkcije svojega povpraševanja, ampak prevali funkcijo denarja iz proizvodnje potrošnih dobrin v pridobivanje stvarnega kapitala. Tudi varčevalec povprašuje, vendar povprašuje po novih gradnjah, tovarnah itd. Razlika je le v tem, da povprašuje po trajnih dobrinah, ki služijo tudi v bodočnosti in povečujejo blagostanje naroda. b) Toda sama štednja še ne ustvarja niti denarnega niti stvarnega kapitala. Za tvoritev kapitala je potrebna poleg volje za štednjo tudi organizacija, pravilen investicijski organizem. Po vsem svetu prevladuje v tem oziru tendenca, da se razvijejo kapitalski, investicijski in denarni plačilni organi (banke). Kapitalni trg mora privlačiti dolgoročne prihranke s tem, da zainteresira varčevalce za emisijo obligacij, zastavnih pisem in drugih rentnih papirjev, denarni trg (banke) pa privlači denar onih, ki nimajo volje dolgoročno vezati svoj denar (vloge). Banka, ki bi nudila industriji osnovni kredit (dolgoročne investicije) iz kratkoročnih sredstev, se izpostavlja nevarnosti, da postane nelikvidna. O tem imamo v zadnjih letih dovolj izkušenj. Pravilna organizacija kredita, ki loči depozitne banke od zavodov za finansiranje, je za razvoj industrije temeljnega pomena. Funkcija banke je v tem, da izvršuje plačila, ne pa da investira denar v industrijo. Lahko rečemo, da se v Evropi vedno bolj oglašča zahteva po ločitvi industrijskih zavodov od bank, n. pr. po belgijskem zakonu o bankah. Tudi pri nas je nujno potrebna ustanovitev industrijskih bank ali reeskomptne banke. c) Tretje, kar je važno v procesu tvorjenja kapitala so metode. Metode tvorjenja kapitala, znane v kapitalističnem gospodarskem sistemu, ki je podvržen principu svobodnega kapitalskega mehanizma, so popolnoma odpovedale. Kapital se ne ustanavlja avtomatično kot doslej in ne gre avtomatično tja, kjer je najbolj potreben. Kapitalni trg v sedanji krizi ne more razviti gospodarstva. Zaradi tega se vrši finansiranje produkcije v mnogih državah danes na drug način. Funkcije kapitalskega trga nadomeščajo javna sredstva in javni kredit (državna politika finansiranja produkcije). Mnoge države so spoznale, da je moči obnoviti gospodarstvo le z razmahom gospodarske delavnosti. Ker pa je privatna iniciativa odpovedala, je morala priskočiti na pomoč država z javnimi deli (državna konjunktura).

Kakor moramo pozdraviti javna dela, ki se finansirajo z javnim kreditom, ker so velikega pomena za razvoj našega gospodarstva in za zaposlitev delavstva, tako se moramo zavedati, da je metoda državnega finansiranja le začasna in da ne more trajno finansirati produkcije in delavnosti na ta način. Problem je treba rešiti s stališča rednega narodnogospodarskega tvorjenja kapitala, t. j. s stališča kreditnega in kapitalskega organizma, vendar ne v smislu kapitalističnih metod, ampak v smislu dirigitane in sistematične kapitalске politike. Če kapital ne gre avtomatično tja, kjer je zanj možnost zaposlitve, ga je treba voditi. To pa je možno le s sistematično kapitalsko in kreditno politiko. *Sistematična kapitalska politika* predstavlja celo vrsto metod, zbiranja nacionalnega kapitala, na drugi strani pa reguliranje njegove zaposlitve. Gospodarska politika je že doslej poznala celo vrsto metod, s katerimi se regulira promet kapitala, n. pr. kontrola emisij, določbe o državnih in občinskih investicijah, obrestna in kreditna politika, davčne določbe. Svetovna gospodarska kriza pa je v mnogih državah pokazala *nove metode tvorjenja*

kapitala. V mnogih državah vidimo, kako velik pomen pripisujejo sistematični kapitalski politiki. Tudi v naši državi manjka v tem pogledu sistema in dinamičnosti. Poizkusi industrializacije in sistematične kapitalске ter kreditne politike v drugih državah nam tudi dajejo upanje v boljšo bodočnost. Opozoriti hočem le na turški in nizozemski načrt industrializacije. Turčija se industrializira po vzgledu Rusije v petletkah. Zanimiv je nizozemski načrt. Da se zaščiti obstoječa industrija, kakor tudi da se razvijejo nove panoge industrije, deli načrt državo v gospodarske pokrajine, za katere naj se ustanovi poseben ekonomsko tehnični institut za proučevanje možnosti industrializacije in za nadzorstvo nad industrijo. Ti instituti tvorijo skupaj gospodarski svet, ki naj bo v tesnih zvezah z gospodarskimi ministrstvi, znanstvenimi laboratoriji in konjunktturnimi instituti. Za vsako pokrajino se ustanovi industrijska banka, katere naloga je, dajati kredite za 10 do 15 let. Vlada si pridrži pravico, da začasno prepove razširitev takih industrijskih panog, ki so za potrebe že dovolj razvite.

Tudi za Jugoslavijo je treba napraviti načrt za industrializacijo in začeti sistematično kapitalsko in kreditno politiko.

Dr. Stojan Bajič:

ZA STANOVANJSKO LASTNINO

Dve skoro istočasni pobudi sta opozorili na zanimivo vprašanje: beograjska pravna fakulteta je predlagala za temo na letošnjem pravniskem kongresu vprašanje lastnine po nadstropjih, Zveza uradniških zadrug pa je s svojo resolucijo pokrenila zahtevo, naj se uvede taka lastnina za omiljenje stiske.

Po nazoru starega rimskega prava (*superficies solo cedit*), ki velja v srednjevropskih pravih in tudi pri nas vse do danes, je zgradba last tistega, čigar last je zemljišče za zgradbo. Po tem pravnem stavku odloča torej o lastnini zgradb vertikalna mejna črta, ki izhaja iz mejâ zemljiške lastnine. Potemtakem lastnina na zgradbah ne more biti deljena po horizontalnih mejah; kvečjemu more biti zemljišče, oziroma zgradba last več oseb po idealnih delih, n. pr. po polovicah ali petinah. Nasprotno pa so staro grško pravo in kasneje nekatera srednjeveška mestna prava dovoljevala lastnino na delih stanovanjskih zgradb, torej določeno s horizontalnimi mejami, nazvano »lastnino po nadstropjih«. Poznajo jo tudi nekatera sodobna prava, tako angleško in francosko pravo, pa tudi Španija, Portugalska, Italija, Japonska, Madžarska, Grčija, Belgija in Belgija, dočim jo izrečno prepovedujejo zakoni Nemčije, Avstrije in Švice, pa tudi naš zemljiškoknjižni zakon.

Kje leži problem? Kakor stremi sodobna družba za tem, da bi nadzirala in omejila, če že ne popolnoma odstranila, gospodarski individualizem (dasi najnovejši reformni pokreti fašizma in hitlerjevstva skušajo združiti na individualizmu temelječo privatno iniciativo kot dragoceno gospodarsko gonilo z organiziranim — načrtnim — gospodarstvom), je vendar ostalo trajno in navzlic vsemu kolektivizmu priznано stremljenje, zgraditi za posameznika ali za rodbino trden imovinski temelj, ki naj bi bil zagotovilo za zdrav razvoj človeške družbe. Vse stremljenje sodobne gospodarske in socialne politike gre za tem, da se posamezniku ali pa rodbini zagotovi gospodarski obstoj. Pri tem se vedno pojavlja važno vprašanje glede stanovanja. Dandanes nihče več ne zagovarja ustanove

najemniških kasarn, marveč skuša novejši čas dati vsakomur lasten, čimbolj samosvoj dom. Seveda se da to stremljenje uresničiti le v zelo majhni meri. Ostane zato še vedno vprašanje, kako združiti zamisel lastnega doma (tudi v imovinskem smislu) z dandanes nujnim sistemom stanovanjskih zgradb. Popolnemu uresničenju te misli pa nasprotujejo veljavni pravni predpisi, ker je po njih mogoča samo solastnina po idealnih delih, ki pa ne daje pravice do določenega stvarnega dela zgradbe, marveč, recimo, do polovice ali tretjine vsakega atoma, iz katerih je zgradba sestavljena. Lahko se sicer pravica do določenega stanovanja zagotovi z ustanovitvijo in vknjižbo služnosti, vendar ji pravno ni docela zagotovljena neomejena varnost, neglede na to, da je pravica služnosti stanovanja skoro nepokreten imovinski predmet. O posebno izumetničenih pravnih oblikah, ki bi se dale uporabiti (n. pr. družba po o. d. z., družba z omejeno zavezo), na tem mestu ne razpravljam.

Doslej se je to vprašanje obravnavalo večjidel pravno dogmatično, pa tudi s stalnim, vsekakor močno pretiranim strahom pred številnimi spori, ki bi jih baje ta ustanova povzročala. Zato ustanova lastnine po nadstropjih ali po stanovanjih ni bila nikoli — na dobrem glasu. Vendar to ne more odločati o njeni usodi, kajti za njo govorijo razlogi, ki so dandanes prav posebno tehtni.

Sedanji razvoj hišne lastnine v mestih gre v tehle smereh: v središču mesta rastejo velike uradne in poslovne zgradbe ter ogromne stanovanjske hiše, ki so — poleg državnih in samoupravnih — v pretežni meri last anonimnega kapitala ali nekaterih bogatašev. V drugem, srednjem pasu nastajajo manjše stanovanjske hiše in vile z vrtovi, zgrajene v znatni meri s krediti. V zunanjem pasu se dvigajo skromne barake delavcev na nekaj kvadratnih metrih sveta. Večji del meščanov stanuje v tujih hišah in plačuje lastnikom najemnino. To stanje ni ugodno. V urbanističnem oziru nastane močno aglomerirano središče mesta, v drugem pasu pa dokaj slabo izrabljen, zato pa toliko večji pas manjših zgradb, ki povzroča posebne neugodnosti: za razvoj mesta pomenja neracionalno izrabljanje mestnega zemljišča, s tem povečanje stroškov za napravo komunikacij vsake vrste in za njihovo vzdrževanje, a za graditelje nesorazmerno povečanje stroškov za posamezna stanovanja; to na eni strani onemogoča veliki večini sploh vsako gradnjo, oziroma sili kvečjemu v gradnjo s tujimi sredstvi, na drugi strani pa narekuje zelo visoke najemnine. Končno pa trati neracionalno zazidavanje zemlje poljedelstvu namenjeni svet in pospešuje s tem agrarno pasivnost naših krajev.

Možnost deljenja hišne lastnine po posameznih stanovanjskih objektih bi odprla povsem nova pota. V socialnem oziru je sedaj vladajoči sistem najemnih stanovanj škodljiv: omogoča hišnim lastnikom življenje od rente brez dela, dočim sili tiste, ki te sreče nimajo, da si odtrgujejo od svojih že itak skromnih prejemkov zelo znaten del za najemnino, kar samo po sebi še ne bi bilo tako neugodno, če bi ne bil ta potrošek zanje povsem izgubljen. Naše srednje uradniške, obrtniške in nameščenske rodbine plačujejo tekom generacij rente, ki ustrezajo velikim glavnica; v lastni roki bi pa mogle postati imovinska osnova rodbin. Tako vidimo, kako se te rodbine po smrti svojega hranilca selijo po deset in desetletnem plačevanju najemnine v druga, cenejša stanovanja, in še navadno v času, ko je treba misliti na vzgojo doraščajočih otrok. Naš srednji stan pomeni toliko v našem narodnem življenju, da je treba nujno iskati sredstev za njegovo okrepitev. Če se za to najde pravna oblika, ki bo

takim rodbinam, pa tudi posameznikom (n. pr. samcem, posebno pa ženam, ki se preživljajo same) omogočala zbiranje denarja, ki bi bil namenjen sicer za plačevanje najemnine, v lastno glavnico, ki bi bila gotovo dovolj velika za pridobitev lastnega stanovanja, pa najsibo s posojilom, potem bi bila vsaka rodbina našega srednjega stanu najmanj v dobi, ki je enaka nekako polovici pridobitnega udejstvovanja njenega glavarja, preskrbljena s trajnim, lastnim stanovanjem. Za tako stanovanje bi že v drugi polovici generacije ne bilo treba plačevati drugega, nego popravila in javne dajatve in bi na ta način imela rodbina vsaj eno stanovanje za vso nadaljno življenjsko dobo stavbe. Ta imovina bi lahko dala rodbini gmotno hrbtnico: neodvisen dom, priliko in veselje za štednjo, pa tudi vrednost, ki bi se dala hitro in dovolj ugodno vnovčiti ali vsaj obremeniti. Štednja v hranilnicah je postala dokaj nepopularna, ker je mali vlagatelj videl, da so njegovi prihranki le prečesto plen »velikih« gospodarskih podvigov. Lasten dom mu bo pa viden in stalno koristen plod njegove štednje.

Nova ureditev lastnine po stanovanjih bi mobilizirala znatne zneske, posebno mala premoženja, ki so sedaj sploh odtegnjeni gospodarstvu; privabila bi denar zopet v promet in v varno naložbo. To bi poživilo stavbno delavnost in vse gradbene obrti in industrijo. Povečala bi se zaposlenost, ki je v tej stroki sedaj posebno padla. Zbirali bi se manjši kapitali za gradnjo velikih stanovanjskih hiš, ker so te racionalnejše in je cena posameznega stanovanja v veliki stanovanjski hiši neprimerno nižja nego v manjših hišah ali celo v vilah. S tem bi se znižale tudi druge najemnine, ki so vsekakor previsoke. Rentabiliteta kapitala, zazidanega v stanovanjske hiše, posebno v one iz dobe pred inflacijo, ni v pravem razmerju z rentabiliteto kapitalov v denarnih zavodih (hranilnicah). Nanje se hočejo navzlic vsemu zvaliti nesorazmerno velike žrtve, ki jih zahteva gospodarska kriza. Saj se ne stremi samo za tem, da bi se zmanjšala donosnost teh kapitalov za vlagatelje, marveč se znižuje celo sama že vplačana glavnica. To ne bo samo močno škodilo doslej dokaj razvitemu varčevanju, ki je pri nas edini način tvorbe res nacionalnega kapitala, marveč bo vplivalo s svojo neenakomerno delitvijo žrtev zelo razkrajajoče. V sedanjem stanju so namreč prizadeta najbolj mala denarna imetja našega srednjega stanu. Naložena so bila po denarnih zavodih, ki večkrat niso znali dovolj skrbno upravljati zaupanega jim denarja; razen tega se pa ne morejo plasirati v rentabilna pridobitna podjetja, ker tja spričo neracionalne ali vsaj ne dovolj zanesljive organizacije našega denarnega trga nimajo dostopa, štednja jih pa po neprijetnih izkušnjah ne veseli več. V večje gradnje svojega denarja ne morejo naložiti, ker se spričo sedanje pravne ureditve hišne lastnine ne morejo organizirati za take gradnje potrebni večji kapitali, dočim so male zgradbe itak docela nerentabilne. Končno govori za novo ureditev tudi to, da bodo po tem sistemu zgrajena stanovanja v vsakem oziru mnogo boljša nego sedanja.

Kakor so prednosti deljene lastnine na stanovanjskih zgradbah tehtne in očitne, je vendar ustrezna pravna ureditev zelo težavna. Treba je namreč najti obliko, ki bi zagotovila lastniku izvestnega dela stavbe čim večjo samostojnost, a bi upoštevala istočasno tudi dejstvo, da je tako stanovanje vendarle del stavbe, torej del gospodarske in tehnične enote. Najradikalnejša je rešitev, ki smatra posamezno stanovanje za samostojno zemljiškoknjižno telo, ki se lahko prosto odsvaja in obremenjuje. Taka lastnina na delih zgradb ustreza sicer želji po čim izrazi-

tejši posebni lastnini na določenem delu stavbe. Vendar so zoper njo zelo tehtni pomisleki, posebno ker se ne da taka lastnina, če naj bo izraz klasičnega pojma o absolutni lastnini kot neomejeni človekovi oblasti nad stvarjo, dovolj točno omejiti napram ostalim solastnikom. Posebno se ne dajo s takim pojmovanjem spraviti v sklad dolžnosti za vzdrževanje skupnih naprav, da o drugih vprašanjih (hipoteciranje, zavarovanje itd.) ne govorim. Drug način ureditve je ta, da se lastniki posameznih stanovanj v zgradbi organizirajo kot posebna pravna edinica. Ta naj ima svoje organe za izvrševanje vseh upravnih poslov v skupnih stvareh, ki se tičejo vseh solastnikov; poleg tega naj vrši tudi socialne naloge, n. pr. bolgarsko opštežitie. Do posameznih stanovanj naj se osnuje posebna, lastnini samo podobna pravica. Ta način še najbolj združuje stremljenje, da se zagotovi pravica do določenega stanovanja, z dejstvom gospodarske in tehnične pa tudi socialne skupnosti sstanovanja. Vendar nastanejo zamotana vprašanja glede lastnine, glede organiziranja uprave in reševanja sporov. Tretji način je zadružni, po katerem je lastnik zgradbe zadruga. Vendar delo stanovanjskih zadrug pri nas ni uspelo, a tudi zadružna ureditev že sama po sebi ne nudi posebnih prednosti, ker je v stanovanjskih zadrugah odnos do stanovanja samo izraz zadružnega članstva, ki pa je preveč vezano na usodo zadruge kot celote in nudi posamezniku premajhno možnost razpolaganja s stanovanjem.

Pri tehtanju ureditev, ki sem jih samo primeroma navedel, govori največ razlogov za drugi način, ki ga je treba v podrobnostih še skrbno proučiti. Treba bi bilo za vso državo ustanoviti glavna načela v okvirnem zakonu, podrobno ureditev pa prepustiti banovinskim uredbam. Zakon mora izrečno določiti, da se smejo taka sstanovanja ustanavljati samo v večjih mestih, ker so samo tam potrebna; tudi se mora urediti za take zgradbe potrebno stalno stavbno nadzorstvo in poseben pravni postopek za ustanovitev take sstanovanjske zajednice, katere pravila naj bi potrjevala oblast. Treba je urediti tudi hiter, strokoven in cenen postopek za reševanje sporov iz sstanovanjskega razmerja, poleg tega pa poskrbeti za to, da se pravočasno prepreči odušerško ali lahkomišelnost kreditiranja za take zgradbe.

To važno gospodarsko in socialno vprašanje, ki sem ga tu samo nakazal, zasluži vsestransko pozornost.

Dr. Alojz Zalokar:

»NAŠA POLITIKA«

Pod tem naslovem je izdal *dr. Nikola Stojanović* obširno razpravo v posebni knjigi v založbi Geze Kona v Beogradu, 1935.

Stojadinovičeva knjiga naj bi bila prilog k anketi o državnem programu Jugoslavije ter uvod v resno diskusijo o realiziranju tega programa. Tako misli avtor, dostavlja pa koncem predgovora prošnjo na vse čitatelje in zlasti na inteligenco, kateri je knjiga v prvi vrsti namenjena, da naj uvažujejo dejstvo, da je vse, kar je bilo napisano, napisano »u izvanrednim prilikama«. Z ozirom na te izredne razmere je treba glede diskusije poudariti, da mora tudi ta računati s tem položajem. Zato bo najbolje, da za začetek podamo o knjigi referat in prinesemo najvažnejše misli avtorja v citatih. Avtorjevo usmerjenost razodevajo najbolj nekateri odstavki iz predgovora. »Mlade države, ki so na prepihu teh (evropskih) raznih duhovnih struj in interesov, si lahko pri-

hranijo nekoristne zablode samo tedaj, če ne podcenjujejo naporov, da se prouči in izdelata trajnejši in širši državni program.« Kajti: »V Jugoslaviji je bilo že od njene ustanovitve mnogo govorjenja, toda brez globine in brez patriotizma. Večinoma so iskali samo formul, da se pokrijejo interesi poedinih osebnosti ali skupin. Problem je bil postavljen tako, kakor da bi šlo za razdelitev državnega plena in ne za organizacijo države. Strankarski programi in celo ustave so bili samo imitacija tujih. Pozabili so, da je naša dolžnost graditi *lastno nacionalno državo*.« »Sedanje premirje v balkanski zunanji politiki je treba izkoristiti: oceniti svojo in svojih protivnikov moč, napraviti načrt borbe, podati se vanjo in v njej vztrajati. Temu delu se morajo posvetiti vsi inteligentni Jugoslovani, vsi ljudje dobre volje, brez ozira na to, ali so se doslej udeleževali javnega življenja. Morda imajo oni, ki doslej niso sodelovali, močnejše pravo in večjo dolžnost: pravo, ker niso grešili, dolžnost pa, ker so imeli čas razmišljati brez strasti.«

V »Uvodu« pravi avtor, da je Jugoslavija dobila od zapadne demokratske Evrope in Amerike nalogo, »da postane zid proti germanskemu prodiranju na vzhod« in »da postane borec za zapadno-evropske politične in družabne ideje na jugovzhodu Evrope.« Pisatelj pa s temi nalogami, ki jih je Jugoslaviji naložila diplomacija, ni zadovoljen, ker noče, da bi bila Jugoslavija samo orodje, njemu je Jugoslavija več. »Odločbi velikih zaveznikov o ustanovitvi Jugoslavije je služila za podlago naša volja, da se zedinimo (vsi Srbi, Hrvati in Slovenci) v eno državo, da bi zedinjeni z mnogo večjim upanjem na uspeh mogli obvarovati svojo samostojnost, razviti svoje duhovne sposobnosti, doseči ekonomsko blagostanje in biti činitelj v zgodovini človeštva, posebno Slovanstva.« Pisatelj vidi uspehe dosedanjega dela Jugoslavije v močni vojski, ekonomskem in kulturnem napredku. Mnenja je, da smo zdravi, vprašuje pa se, ali smo pravilno orientirani. Nevarnosti za Jugoslavijo vidi avtor v Italijanih in Nemcih, katere žene njihova nemirna filozofija na ekspanzijo v smeri najmanjšega odpora, to je na jugovzhod. Izjavlja se za Društvo narodov in konstantira: »V prebujenem Slovanstvu je Jugoslavija zelo važen činitelj. Toda jugoslovanstvo kot ideja višje vrste zahteva, da so tudi njegovi predstavniki ljudje večje inteligence, tenkočutnosti in karakterja. Vsi šolani ljudje niso enaki. Treba je, da se osvobodimo zablode v nepravilno razumevanju demokraciji o enaki sposobnosti vseh za vse državne in javne posle, ako hoče Jugoslavija čimprej doseči svoj cilj. Treba je prav tako, da se rešimo ozkega gledanja starih naših strank kakor tudi malenkostne plemenske in verske politike, ki so jo mnogi naši politiki prinesli kot dediščino iz bivše Avstro-ogrske. Treba je resnično storiti vse mogoče, da se zberejo vse konstruktivne sile za uresničenje dobro premišljenega državnega programa.«

Poglavje »Pogledi na prošlost« obsega dobo od l. 1918. do l. 1929. Peča se s pozitivnimi in negativnimi silami državnega življenja in ugotavlja, da od onega momenta, ko je bila sprejeta centralistična Vidovdanska ustava, »ne ponehavajo ustavne borbe, ki prehajajo v plemenske.« »Od tega časa se začinja kaos v Jugoslaviji. Nič umetnega ne more biti trajno.« Njegova kritika političnih razmer je zgoščena v sledečih stavkih: »Borba med radikali in demokrati, glavnimi šampioni v političnem metežu in tvorci Vidovdanske ustave postaja breznačelna. Stalni boji za oblast in sklepanje kompromisov. V tem medsebojnem boju so stranke pozabile na svojo glavno nalogo — na razširjenje svojega delokroga na vsa plemena in na vse kraje Jugoslavije. Zaradi tega manjše

politične stranke (včasih celo mala skupina vojvodinskih Nemcev) odločajo o usodi vlade. Metode tega boja se gibljejo med intrigantstvom in prostaštvom. Niti eno ime ne ostane neomadeževano, niti ena ideja nekompromitirana. Korupcija je postala državna institucija. Cele stranke krijejo svoje ministre, obtožene zaradi korupcionističnih dejanj. Moralna dekadenca parlamenta je popolna. Atentati v skupščini v juliju 1928. leta so samo grobi končni izraz te dekadence.« »Vlade niso iskale sodelavcev, ampak so hotele kupovati sluge. Najnacionalnejši kraji so zanemarjeni. Nacionalna morala je zapostavljena za najnavadnejšimi strankarskimi računi. Narodni izdajalci so nagrajeni, patrioti pa proglašeni za izdajalce, ker niso bili pokorni voditeljem. Cinizem je postal glavna državljanska vrlina.« Avtor obsoja centralistično administracijo in razpravlja o psihološko zgrešenih ukrepih, ki so toliko škodovali upravi in narodni misli. »Mnogo nezadovoljnosti v pogledu centralizma se lahko razloži vsaj v začetku s pomanjkanjem vsakega tona pri posameznih državnih organih.« »Mentaliteta naroda, celo njegovi predsodki, so važen faktor.« O uradništvu pravi: »Uradniška nestalnost kot posledica strankarskih vlad je prinesla še več zmede v itak zadušljivo atmosfero. Med Hrvati so jako resni ljudje, ki trdijo, da je v uradniškem vprašanju izvor hrvatskih političnih nezadovoljnosti. Brez ozira na to, ali je ta trditev popolnoma točna, se mora priznati, da je partizansko postopanje z mnogimi uradniki prineslo mnogo nestalnosti v državno upravo.« Svojo kritiko povzema avtor tako: »Jugoslovani so v povojni periodi pokazali izredne uspehe v materialni kulturi, Srbijanci pa razen tega ogromno življenjsko energijo. Naša politika je bila zmedena, načrta ni bilo, toda mase brezimskih so delale in uspevale brez načrta. Privatna iniciativa (od vaških Sokolov in zadrug do narodnih univerz in bank) je kipela kljub zanemarjanju od strani vlade.« »Nasproti temu zdravemu instinktu naroda stoji zmedenost inteligence, ki je upravljala državo in dajala pravec javnemu življenju. Velika zmeda vse Evrope v povojnih nalogah, mnogoličnost idej, ki imajo ogromno skalo (od boljševizma do fašizma), splošna želja po uživanju in materialnem bogatstvu — vse to morda predstavlja opravičilo, da se je zmedla naša inteligenca, patriarhalno vzgojena v ozkih lokalnih vikidih na veliko skupno državo, katero je bilo treba skoro iz temelja organizirati.« Avtorjev optimizem se naslanja na dejstvo, da je »Jugoslavija najboljše demantirala svoje protivnike in pokazala svojo življenjsko sposobnost s tem, da je iz tega kaosa vendar izšla zdrava in cela.« Bodočnost Jugoslavije leži v neizčrpnem izvoru energij, v harmonični različnosti skladnosti, v medsebojni toleranci in v spoštovanju priznanih avtoritet.

Pod naslovom »Jedna propuščena ostavka« se pisatelj dotika kardinalnega političnega vprašanja Jugoslavije iz zadnjih časov. »Začetek drugega decenija po zedinjenju Jugoslavije je karakteriziran z veliko spremembo upravnega sistema. Težko je in prezgodaj objektivno govoriti o uspehu te nove politike... Eno moram pa vendar poudariti: da sem o vsem tem obširno govoril z mnogimi predstavniki vseh jugoslovanskih krajev in vseh družabnih slojev. V nazorih so si različni. V važni točki se pa skoro vsi strinjajo — da bi bili morali *politični ministri* prve vlade podati ostavko najkasneje v septembru 1929, in sicer motivirano ostavko. To gledanje se tudi meni zdi popolnoma opravičeno. Avtor slika nato, kaj naj bi bila vsebina te ostavke, iz katere prinašamo tu samo odlomke. Ministri bi bili morali napisati: »Nam je znana želja Vašega Veličanstva, da mora kr. vlada sedaj začeti s konstruktivnim de-

lom na popoloma drugih temeljih, kakor so doslej delale dosedanje vlade in politične stranke. Vemo, da tako čuti ves naš narod, in mi se popolnoma strinjamo z njim. Smatramo prav zaradi tega za svojo največjo patriotsko dolžnost, da zaprosimo Vaše Veličanstvo, da izvolite sprejeti našo ostavko, katero podajamo in utemeljujemo skupno. — I.) Način, kakor je bil manifest Vašega Veličanstva proglašen, je zahteval sodelovanja ljudi našega družabnega in političnega položaja. Toda izvajanje novega državnega programa zahteva ljudi drugih lastnosti in drugačne politične preteklosti. Narod je pozdravil manifest Vašega Veličanstva kot napovedovalca novega duha, naravno pa je, da mu bo težko, morda celo nemogoče dokazati, da smo mi, predstavitelji stare politike, zmožni biti nosilci nove politične ideologije.« — »Zato vsa Jugoslavija po pravici smatra, da je prva in glavna naloga novega režima, ustvariti dobro in pravilno administracijo. Mi lojalno priznavamo, da smo mi jako malo sposobni za to vlogo kot sodrujniki bivših vlad. Tudi če ne bi za narod obstojali izraziti razlogi, da bi si naredil slično prepričanje o nas, je vendar dovolj dejstvo, da so nekateri izmed nas preživeli pet do deset let na ministrskih položajih po zedinjenju.« Ves jugoslovanski narod pričakuje novega duha v državni upravi in čuti, da je prišel čas, da se v vso državno politiko uvede dobro preštudirani sistem namesto dosedanjega strankarskega diletantizma. Vse evropske nacije so na razpotju, izdelujejo se novi upravni sistemi in pripravljajo novi gospodarski načrti, ki naj regulirajo vse družabno in državno življenje. Čuti se začetek velike ekonomske krize, ki jo bo pri nas povečala ustavitev plačevanja reparacij iz Nemčije. Vse mlade in manjše države morajo zaradi tega znatno poostri svojo pažnjo. Jugoslaviji je kakor malokateri drugi državi potreben duhovni in materialni preporod, katerega srečni začetek je manifest Vašega Veličanstva... Četudi nam je težko priznati, kot patrioti čutimo dolžnost, da povemo — mi nimamo sposobnosti za to veliko nalogo. Mi smo morda sposobni dati novemu pokretu okvir, toda ne tudi vsebine, a ta je glavna. Predolgo smo delali v duhu starih tradicij in teorij in zato mislimo, da nam je nemogoče popolnoma se vživeti v novo ero, spremeniti do temelja svoje stare nazore in navade. Vemo pa sicer zelo dobro iz zgodovine našega in drugih narodov, da more novi red hitro in popolno stabilizirati samo popolna sprememba političnega kurza in metod.« Pisatelj končuje ta odstavek z besedami: »Do te pričakovane ostavke ni prišlo, kakor vsi vemo. Prepuščamo čitateljem, da samostojno presodijo vzroke in posledice te opustitve.«

Kritičnemu historičnemu delu sledi pozitivni del, ki ga pisatelj uvaja z vprašanjem, ali je sploh mogoče delati državni program za daljšo dobo. »V podrobnostih sigurno ne. Nepredvideni dogodki često temeljito spremenijo take programe. Vsak državni program kakor tudi strateški načrt velike vojske dovoljuje samo velike obrise, samo označitev onega, kar predstavlja življenjski interes in globoka trajna čuvstva naroda.« Glede zunanje politike avtor poudarja, da je treba računati z novimi evropskimi idejami in pokreti in ne samo s položajem, ki ga ustvarjata geografija in zgodovina. Med temi pokreti sta najvažnejša boljševidem in fašizem. Stojanović ju označuje tako: »Stvarni zmagovalci v nemškem in italijanskem pokretu so nacionalisti in predstavniki privatne lastnine, tako da neki ekonomisti označujejo te pokrete kot zavarovalno premijo, katero plačuje kapitalizem za svoj obstanek. V tretjem (ruskem) pokretu so zmagovalci delavci, socialisti. Pri nacionalistično-imperialističnih (fašističnih) pokreth je glavno teritorialna, pri

komunistih pa duhovna ekspanzija.« Avtor je mnenja, da se definitivno ne moremo priključiti niti enemu niti drugemu. Voditi zunanjo politiko Jugoslavije ni lahko. Iti moramo kakor doslej s Francijo, Veliki Britaniji se pa ne smemo zameriti v vprašanih njenih vitalnih interesov. »Naš položaj bi se znatno poboljšal, če bi Italija zares začela voditi aktivno politiko izven Evrope, ostajajoč v Evropi v defenzivi, kakor je nedavno izjavil Mussolini.« Je zagovornik Društva narodov; z Vatikanom naj bi se sklenil konkordat. Avstrijski legitimisti so velika nevarnost za vse nasledstvene države. Madjarski se pripisuje prevelika važnost v Podonavju. Vloga Jugoslavije v vprašanju skupnosti Podonavja more biti častna samo, če se Jugoslaviji poprej posreči, da postane voditeljica Balkana. V balkanski politiki ostanemo pri stari srbski smernici: Balkan Balkancem, toda slediti z uspehom tej devizi bo mogoče le, če bomo močni. Bolgarijo je treba pridobiti za sporazumno delo z Jugoslavijo. Ozirajoč se vedno na ta cilj (skupno delo z Bolgari), ki soglaša s splošno politiko miru, je treba neprestano misliti na to, da je naša dobra notranja politika edina solidna osnova za to akcijo. Interes Bolgarov za jugoslovansko skupnost more biti samo tedaj realen, in realnost je prvi pogoj za sodelovanje z Bolgari, ako so vsi jugoslovanski kraji v Jugoslaviji zadovoljni, če postanejo bolgarskemu narodu jasne koristi, ki bi jih imel od krepke zveze z jugoslovansko družino. Še nekaj! Centralna jugoslovanska pokrajina, ki bo nositeljica državne jugoslovanske misli v bodoči jugoslovanski skupnosti, mora biti po številu, po kulturi, po kapitalu tako nadmočna, da o njenem prvenstvu ne more biti diskusije; sposobna mora biti, da da katolikom in pravoslavnim, kot glavnima verama Južnih Slovanov, enako garancijo za nemoteni verski razvoj. Jasno je, da morejo to vlogo vršiti samo Srbi in Hrvati kot duhovna enota, kot en narod. Zaradi tega bi bila največja napaka z vidika naše balkanske politike, če bi vodili notranjo politiko v pravcu razdvajanja in razmejevanje Srbov in Hrvatov. Prav tako je napačna politika izenačevanja (Gleichschaltung) s pospešnimi politično-administrativnimi ukrepi. Stapljanje mentalitete je počasen proces, ki ga v glavnem vršita kultura in ekonomija. In s tega stališča naše zunanje politike je srbsko-hrvatsko edinstvo kategoričen imperativ in mora ostati glavni cilj truda jugoslovanske politike.« »Za našo balkansko politiko bo dolgo usodnega pomena naša notranja politika, v širokem smislu te besede. Oni, ki hočejo biti voditelji Balkana, morajo biti v vsakem oziru zgled. Z enakopravnostjo vseh Jugoslovancev, vseh ver in družabnih slojev v Jugoslaviji rešujemo polovico naloge naše balkanske politike... Če to načelo uresničimo, najkrepkeje podpremo Čehoslovake, ki zapiramo pot politiki »Drang-a nach Osten« in s tem naredimo za brezuspešen vsak pritisk Nemčije v Srednji Evropi.«

Druga polovica knjige se peča s politiko v državnih mejah. Ideje so nanizane logično in pregnantno. Posamezni citati ne bi mogli dati dovolj jasne slike. Med pogoje dobre politike štejemo gospodarsko ureditev, duhovno opredelitev. S prepovedjo jugoslovanske države in družbe se moremo usposobiti za mednarodno tekmo, ki smo jo že začeli. Naloge državne uprave bi morale sloneti na tem, da držimo srednjo pot med policijsko-birokratsko ter gospodarsko državo tako, da smo bliže temu drugemu državnemu tipu. Nacionalno gospodarstvo mora že končno dobiti svoj načrt. Naše mesto ni na strani čistega kapitalizma. Naloga šolstva naj bi bila med drugim vzgajati duhovno disciplino, ki nam je zelo manjka. O organizaciji države pravi: »Da bi državni mehanizem

odgovarjal državnemu namenu in našim prilikam, mora biti dana možnost inteligentni, močni vladi delati za uresničenje glavnih smernic državne politike brez ozira na demagogijo. Parlamentarna vlada more prevzeti to nalogo samo tedaj, kadar se bosta stvorili dve močni nacionalni stranki, ki bi se menjavali na vladi. Politiko je treba popolnoma oddeliti od administracije. Toda brez dobre državne administracije bi bili tudi najlepši projekti neizvedljivi. Državni odbor, podoben onemu, ki je bil imenovan pred nekoliko leti, a ni nikdar imel seje, bi moral izvesti to delikatno delo. Temu odboru bi bilo treba dati vsa potrebna pooblastila za tako težko nalogo. Pri tej reformi se je treba držati osnovne ideje sodobnih držav: birokracija je kakor ogenj in voda: dober sluga ali slab gospodar.« Organizacija parlamenta bi morala biti taka, da bi kot zakonodajno telo delovalo samo v smislu narodnega in državnega edinstva. Poslanci se ne smejo direktno mešati v administracijo. Gospodarski svet naj bi bil sestavni del zakonodajnega telesa. Kontrola vladinega dela naj bi se omogočila s posebno državno organizacijo, eventuelno z razširjenjem delokroga sedanje Glavne kontrole.

Pisatelj je izmed treh evropskih upravnih sistemov (fašizma, boljševizma in demokracije) za demokracijo, toda v modernem smislu, ki nosi ime »avtoritativna demokracija«. Za tako demokracijo so potrebni voditelji, ki naj bi jih v prvi vrsti vzgajale naše univerze. Pisatelj gradi svoje načrte na zdravo inteligenco, ki bi se morala disciplinirati in postati energična. Ona bi vodila zdrav narodni pokret in garantirala, da se uveljavi narodova volja, ki je kljub vsem mogočim importiranim in privzgojenim razlikam v svojem bistvu enotna jugoslovanska.

O Stojanovičevi knjigi je prinesel jako laskavo oceno v »Politiki« *Slobodan Jovanović*. Mnenja smo, da tudi slovenska inteligenca ne more iti mimo te knjige, čeravno je namenjena v prvi vrsti srbskim krogom. Avtorju smo hvaležni za odkrito kritično besedo, še bolj pa smo mu hvaležni za optimizem, ki knjigo preveva.

(Avtor dr. Nikola Stojanović je znan jugoslovanski borec. Rojen je 3. januarja 1880 v Mostarju, promoviral je za doktorja prava na Dunaju. Posvetil se je novinarstvu in politiki. Bil je urednik »Dubrovnika« v Dubrovniku in »Naroda« v Sarajevu. Spisal je več brošur in knjig v srbskem in francoskem jeziku. Pred vojno je bil poslanec v bosanskem saboru, v začetku vojne je osnoval skupno z drugimi »Jugoslovanski odbor«, po vojni je bil ekspert za bosanske zadeve na mirovni konferenci.)

O B Z O R N I K

† Rado Pavlič

V noči 25. julija je nenadoma omahnil za vselej gimnazijski direktor II. državne realne gimnazije v Ljubljani *Rado Pavlič*. Vse je osupnilo, kako je bilo to mogoče, ko je še ves prejšnji dan delal in je bil krepak, kakor se nam je vsem zdelo — a ni bil, dasi še mlad. 51 let mu je bilo, a kakor je kazalo njegovo lice, še bolj pa

njegova vsestranska delavnost, bi ga šteli komaj v 40. leta.

Bil je predvsem izvrsten šolnik, vzgojitelj po poklicu od srca, ves za študente, ves z njimi. Ena sama epizoda iz njegovega življenja za dijaštvo naj izpriča, kakor je delal vselej in povsod. Še kot profesor je pogledal nekoč v opoldanskem odmoru v šolsko sobo nekega razreda. Dijaki so že davno odšli, v tistem razredu pa je še nekdo slonel pri knjigah. »Kaj

pa ti tukaj?« »Čakam na vlak.« »Že prav, ampak zdaj pojdi h kosilu! Saj vidiš, da so že vsi odšli.« Študent je profesorja pogledal boječe, morda si je mislil: kaj ti veš, kaj ti razumeš te stvari, pa je šele na ponovno vprašanje dejal: »Kosil bom zvečer doma.« Profesor-človek je kratko odločil: »Kjer jih je devet pri mizi, je lahko še deseti. Pojdi zdaj z menoj, boš kar pri nas kosil, pa pridi vsak dan!«

Izven šole je bil vzoren, vztrajen prosvetni delavec v tistem najbolj zaničevanem, a tako potrebnem podrobnem delu za malega človeka. Bil je duša Zveze kulturnih društev od njenega začetka in v dolgih letih tajnikovanja ustvaril življenje kulturnemu delu v podeželskih prosvetnih, kulturnih društvih z idealno zvezo v medsebojnem podpiranju. Organizacija predavanja, gledaliških iger, drugih kulturnih prireditvev itd. zahteva brezprimerne požrtvovalnosti, pa nič visokodonečih besed.

Tudi s pisateljskim peresom se je uveljavil s podlistki in povesticami za preprosto ljudstvo, zlasti v »Uniji«, tedniku za delavstvo. Zanimali so ga vzgojni motivi v poprevratni dobi, ko je malega človeka skušala demoralizirati verižniška družba z lahkim »zaslužkom« brez dela, vabeč ga za mamonom v pogubo družine, družbe in imetja. Napisal je »Kazen«; kako se hudobija maščuje, je naslikal v povesti iz kmečkega življenja »Hudobna hči« (izšlo v posebni knjigi leta 1923.). Zanimivi so njegovi spomini iz svetovne vojne. Izdal jih je v obširni knjigi (blizu 500 strani osmerke leta 1924.) pod naslovom »Ljubezem in sovraštvo. Moja pot preko cvetočih poljan«.

Leta 1932. je postal direktor II. drž. realne gimnazije v Ljubljani, enega največjih zavodov v državi z blizu 1500 dijaštva. Voditi je imel prav za prav za dva zavoda, ker je zavod kompletno zaseden dvakrat na dan s popolnim poukom, dopoldne za nižjo, popoldne za višjo. Tu se je mogel izkazati ves vzgojitelj, vodja čez 50 članskega profesorskega zbora, vsem prisrčen tovariš, izvrsten gospodar v teh težkih prilikah s pomanjkljivimi dotacijami, a poleg vsega tega poln skrbi za socialno stran danes dvakrat ubožnega

dijaštva. In v vsem tem težkem položaju vzoren red, disciplina v ogromnem zavodu, a brez hudih besed, vse le s kratko preudarno besedo, največ seveda z vzgledom.

Naša revija se ga spominja še posebej kot agilnega člana Zveze jugoslovanskih naprednih akademskih starešin, ki ji je vodil tajniške posle nad vse požrtvovalno.

Bodi vzornemu vzgojitelju, vrlemu, požrtvovalnemu kulturnemu in socialnemu delavcu časten spomin.

† Fran Šuklje

Dne 18. VIII. 1935 je umrl v svojem gradiču na Kamnu pri Novem mestu dvorni svetnik v p. in nekdanji kranjski deželni glavar *Fran Šuklje* v 86. letu starosti. Rojen je bil dne 24. X. 1849 v Ljubljani. Po študijah je bil zgodovinar in nekaj časa je v različnih krajih nekdanje Avstrije izvrševal profesorski poklic. Po svoji naravi in nagnjenju je že zgodaj stopil na politično poprišče, na katerem so ga sodobniki gledali v različnih vlogah. Mogočne politične, svetovno-nazorne in državne spremembe niso šle mimo njega tekom njegovega dolgega življenja samo kot zunanji dogodki, Šuklje jih je aktivno preživljal in je vedno in povsod našel sposobnosti vživeti se vanje. V očeh tedanjih generacij je bil »poseben mož« (»Slovenec«), »Slovenski Narod« je trdil o njem, »da bi bil po svojem talentu in zgovornosti lahko prvi zastopnik naroda« in prof. dr. Prijatelj ga v okviru Kersnikove dobe ceni »kot najpolitičnejšo glavo, ki so jih kedaj imeli Slovenci.« Pokojnik je bil kot dunajski študent soustanovitelj dunajske »Slovenije«. Zgodovina tega društva je še za sedanje čase zanimiva in poučna; šuklje sam pripoveduje o postanku društva v svoji knjigi »Sodobniki, mali in veliki«. Dne 17. novembra l. 1867. so si slovenski dunajski dijaki ustanovili društvo »Savo«, ki je imelo nalogo, da se njegovi člani izobrazijo v govorništvo, parlamentarnem vedenju, pisanju, petju. Iz »Save« je izšla iniciativa za prvi dijaški shod v Ljubljani dne

14. avgusta 1868, ki je prvič med Slovenci proglasil svobodomiselna načela. Naslednje leto je Šuklje govoril na drugem slovenskem vseučiliškem shodu in je v svojem govoru zahteval, naj se osnujejo na vseučiliških akademskih društva na narodnem svobodomiselnem programu z geslom: »Vse za svobodo in narodnost«.

L. 1868 so si Slovenci in Hrvati ustanovili skupno dijaško društvo »Jug«, ki je slonelo na paritetičnem temelju. »En mesec,« pripoveduje Šuklje, »je predsedoval Hrvat, drugi mesec Slovenec, tedaj dva ‚konzula‘ kakor v starem Rimu! Žumberčan Smičiklas je bil prvi naš predsednik, kolega njegov s slovenske strani je bil Jože Sernec, neoporečen v vsakem pogledu, preudaren, moder fant, morda s premalo fantazije in ognjevitosti! Toda z ‚Jugom‘ ni šlo pa ni šlo! Čudno! Izborno smo se razumeli s Hrvati v navadnem občevanju, ni pa šlo skupaj v društvu. V veljavi so bili pri njih slavnoznaní ‚križevački štatuti‘; kadar je prenehalo oficijelno zborovanje, je bil izbran ‚stoloravnatelj‘ in ta je imenoval svojega ‚fiškuša‘, ‚larmašdirektorja‘ in ‚vunbacitelja‘. Ali mi Slovenci se nismo mogli privaditi niti tem ‚šaržam‘ niti neskončnim napitnicam, ki so lastne urejenemu hrvaškemu ‚stolu‘. Saj je Slovenec slab govornik in daleč nas je prekašal Hrvat, ki je imel že po svoji večji državni samostalnosti v svojih komitatskih zborovanjih itd. več prilike vaditi se v javnem nastopu in lepem govoru. Ali največkrat smo se uverili, da je Hrvat pač dolgo časa in lepo govoril, nazadnje pa z mnogimi besedami nič pravega povedal, dočim je Slovenec po navadi pač govoril veliko krajše, veliko manj lepo in galdko, toda večinoma v svojih kratkih, okornih stavkih več stvarnega spravil na dan. Posebno nam ni bilo po volji, da Hrvatje kar niso mogli končati debate o društvenih pravilih. To nas je dolgočasilo in čimdalje bolj smo zanemarjali naše skupno društvo. — Takrat sva stopila na plan Levec in jaz. Morda sem bil jaz še v večji meri tvorni motor pri ustanovitvi novega slovenskega društva. Prav prijateljsko in zlepa smo se ločili od Hrvatov. Oni so ustanovili svoje društvo ‚Velebit‘, mi pa svojo ‚Slovenijo‘. — Prava uteme-

ljitelja dunajske ‚Slovenije‘ sva bila torej midva, Levec in jaz.«

Franu Šukljetu akademski »Salve«!

Simon Jenko; ob rojstni stoletnici

Stoletnike kličemo v naše dni. Ljudstvo se zbira ob njihovih domovih na ljudskem slavju; pred štirimi leti na Levstikovem, letos na Jenkovem, prihodnje leto morda na Stritarjevem. Le zakaj? Največjemu se je izpolnila le ena želja, »v zemlji domači de truplo leži«. Levstika so nagnali: »Pogine naj pes!« Po smrti so mu dali kamnito grobnico. Jenko je izgorel v ljubezni do svojega naroda, osamljen, pesmi mu je natisnil nemški Gradec, narodovi budni stražarji pa so pljunili nanje. Pohujšljiv se jim je zdel. Pel je o ljubezni, fantom in dekletom do srca, izpovedoval svoje in ljudsko in občečloveško gorje, pel o Sorškem polju, o svoji domovini — nikomur znani, od nikogar spoštovani, pel in sanjal o zlati bodočnosti, trpel trojno gorje, stradal 30 letni mož z 12 goldinarji koncipijentske plače in izgorel v siromaštvu in bolezni, še preden je dorastel 34 let. Stritar mu je zapel veličastno elegijo, mu potrdil vero v srečo veselih časov in jasne dneve, ki jih bo čakal narod njegov, kakor nam kliče z Jenkovega nagrobnega kamna njegova proška beseda.

Optimizem in vera v narod sta mu dajala moč, da je pel Sorškemu polju, napitnico zemlji naši, budnico Od Balkana do Triglava, od Trstà do Carigrada, veličastno Molitev slovansko »Ti, ki si ustvaril nas ko listja, trave, pol sveta podaril sinom majke Slave...«, in samozavestno himno »Naprej!«. Na grobu Samovem je iskal vere v novo vstajenje Slovanov, v elegiji Adrijanskemu morju je budil zavest narodovo. A je tudi grenko občutil, odkod prokletstvo naše:

Nemarni rod, ti slug druhal!
Iz prs bi srca ti ruval,
kraguljem jesti jih dajal,
pred svetom vaš spomin razdjal.
Vi jemljete mi sladki up,
zanj dajete obupa strup!
Na glas povem in ni me sram,
da večkrat jočem, ko sem sam!

A še mu ni zlomilo vere. Proroško pa je vedel, da ob stoletnem godu ne bo še tisti čas — šele ko »sto let bo tiho spal, da več ne bodo znali, kje križec mu je stal, takrat mu zaigralo srcé bo živo spet, z orjaško silo gnalo nazaj ga bo na svet, po dragi domovini ogledovat bo šel«:

Bom gledal, al spolnile
željé so se mi v tém,
al mirno v dna gomile
naprej počivat smem?

Da mu vrnemo up njemu in vsem njegovim, da se otresemo prokletstva narodnih razprtij, ga kličemo v naše dni.

Inko.

Pohorska resolucija

De 19. in 20. avgusta se je na Pohorju sestala skupina politikov iz dravske, primorske in savske banovine in je kot rezultat razgovorov objavila sledečo resolucijo: »V skladu z zgodovinskim razvojem jugoslovanske misli in zvesti svojemu dosedanjemu, predvojnemu, medvojnemu in povojnemu delu so bili vsi prisotni enodušne misli, da je edini izhod iz te politične in ekonomske krize v tem, da se izvaja čista in iskrena jugoslovanska politika, kakor jo je kot temelj vsega našega narodnega in državnega življenja proglasil Kralj Ujedinitelj. Srbi, Hrvati in Slovenci so v etničnem pogledu eden jugoslovanski narod in z ozirom na to more samo resnična jugoslovanska misel biti soliden temelj za napredek nacije in razvoj države. Narodno edinstvo je čuvstvo notranje usodne povezanosti Srbov, Hrvatov in Slovencev ter prepričanje, da tvorimo eno edinico, od katere niti en del ne bi mogel živeti svobodno in neodvisno življenje in izven celote razvijati svoje kulturne in ekonomske sposobnosti. Samo v edinstvu nacije imajo poedini deli možnost, da razvijajo svoje posebne kulturne pridobitve in obvarujejo svoje tradicije, vežoč jih s tradicijami narodne celine. Jugoslovani kot narod se morejo razvijati samo v unitaristični državi. Nosilec državnosti je ves naš narod, to je Srbi, Hrvati in Slovenci kot politična edinica, zbrani okoli svojega kralja. V praksi to zahteva, da se na eni strani

državna politika ne sme in ne more voditi pod pretežnim vplivom enega dela naroda, z druge strani pa da se noben del naroda ne more osvoboditi dolžnosti, ki jih ima napram celini. Vprašanja, ki nimajo izrazitega državnega značaja, se morajo reševati regionalno, upoštevajoč do skrajnih mej princip dekoncentracije oblasti in decentralizacije uprave po banovinah z izdelano in finančno zasigurano samoupravo. Razmere v izvestnih delih našega naroda zahtevajo posebno pozornost i države i narodne celine. Tako zahteva interes države in naroda, da se kompleks vprašanj, znanih pod imenom hrvatsko vprašanje, čim prej reši. Vsak poskus, da se ta problem reši v skladu z občenarodnim in državnim interesom, pa naj prihaja od katerekoli strani, bodo jugoslovanski nacionalisti vestno in nesebično podpirali. Sami pa trdno verujejo, da se more problem pravilno rešiti samo v okviru jugoslovanske politike in v skladu s principom državnega in narodnega edinstva. Samo v resničnem jugoslovanstvu in v unitaristično organizirani državi je mogoča popolna in prava ravnopravnost vseh delov naroda in vseh krajev države. Delovne metode, s katerimi se naj doseže ureditev odnosov v državi, niso principiello vprašanje, ampak vprašanje praktične dnevne politike. Jugoslovanski nacionalisti smatrajo, da je v vsakem primeru v ta namen potrebno sodelovanje naroda kot celote. Verni temu principu zavračajo tako politično delo na podlagi odkrite ali prikrite obnove staropartijskega sistema, kakor se tudi odločno zavarujejo pred terorističnimi metodami, pa naj prihajajo od katerekoli strani. Da pridejo ti principi in politika, katero zastopamo, do izraza, je potrebno, da se vsi oni, ki želijo sodelovati v okviru te politike, združijo v eno jugoslovansko nacionalno fronto brez razlike plemena, vere ali stanu.«

Sklepi nacionalnih društev

»Jadranska straža« je imela letos glavno zborovanje v Ljubljani od 6. do 8. septembra. Sprejeta je bila sledeča resolucija: »Ko je razpravljala vsa važna

vprašanja organizacije in čula poročila glavnega odbora, kakor tudi poročilo delegatov oblastnih odborov, skupščina tudi ob tej priliki ugotavlja, da so osnovna načela ostala neizpremenjena od osnutka Jadranske straže. Ona temelji na državnem in nacionalnem edinstvu pod močno in slavno dinastijo Karađorđevićev kot na temeljnem kamnu. Ona ni plemenska, niti verska, niti stanovska ali strankarska organizacija, temveč narodna, v kateri nas nič ne loči. Njen vrhovni cilj je ustvarjanje pomorske zavesti v našem narodu, katera je neprecenljive važnosti in koristi za bodočnost države in posameznika. Konstatira, da je združenje s požrtvovalnim delom ogrankov in s požrtvovalnostjo članstva napredovalo od poslednje glavne skupščine. Sklene, da bo nadaljevala in ojačila z dosedanjimi uspešnimi akcijami in metodami svoje delo. Posebno bo poglobila propagando za napredek našega pomorstva in jadransko orientacijo v političnih in gospodarskih krogih. Posvetila bo posebno skrb organizaciji podmladka, s katerim hočemo stvoriti generacijo jakih in nacionalnih državljanov. Najjačje bo nadaljevala delo na izgradnji domov v Primorju, da v njih dá omladini priliko spoznavanja življenja na morju in pomorskih problemov.

Poleg domov hoče najti in urediti čim več javnih in zasebnih zgradb, v katere bo dovedla čim več članstva, osobito podmladkarjev, na morje. Tudi nadalje bo vršila čim uspešnejšo propagando za naše morje in pomorstvo s pomočjo pomorskih tečajev, centralnih in banovinskih predavanj in tiska v državi in izven nje, ter bo posebno v bratski Češkoslovaški dala čim večji razmah širjenju organizacije JS. Že obstoječe zveze s poljsko, bolgarsko, francosko in rusko pomorsko organizacijo bo obdržala in še učvrstila. Jadranska straža bo vedno z ljubeznijo spremljevala razvoj, napredek in probleme naše vojne in trgovske mornarice. Skušala bo doseči pri pristojnih oblastvih osnovanje posebnega ministrstva za pomorstvo, kjer bi se koncentrirali in obravnavali vsi problemi morja in pomorstva. Organizacija bo podprla pri kraljevi vladi željo vseh Slovencev po

zgradbi avtomobilske ceste Ljubljana-Sušak in železnice Kočevje-Brod-Moravice, s katero bo Slovenija najhitreje zvezana z morjem. Istotako bo podprla akcijo za zvezo ostalih krajev našega zaledja z morjem. Zaprošila bo kraljevo vlado za isto moralno in gmotno podporo, kakor jo imajo ostale nacionalne in humanitarne organizacije v naši kraljevini. Imajoč pred očmi živo propagando in razne akcije in aspiracije napram Jugoslaviji, protestira Jadranska straža proti vsem onim, ki s svojimi osnovami in delom rušijo, delijo ali slabijo narodno edinstvo in državno enoto, ter izreka svojo odločno voljo, da vztraja proti vsem in vsakomur trdno stoječ na braniku idealov, ki so vodili jugoslovanski narod v njegovi trpljenja polni zgodovini, ki pa so slednjič uveljavljeni, kakor veliki vzgled nepozabnega kralja mučenika Aleksandra I.«

Uprava Saveza Sokola kraljevine Jugoslavije je izdala 9. septembra izjavo, v kateri poudarja, da je Sokol nepolitična in nadstrankarska nacionalna organizacija, ki se ne veže na noben režim. Jugoslovanstvo in nedeljivost jugoslovenskega naroda sta za Sokola temelja, na katerih sloni Sokolstvo. Simbol teh svetinj je naša jugoslovanska zastava. Stare plemenske zastave so bile simboli naših osvobodilnih bojev. Pod jugoslovansko zastavo se bo Sokolstvo borilo za ostvareitev novega boljšega jugoslovanskega življenja. »V današnjih časih je potrebna krepka opora za vse tiste, ki jugoslovansko mislijo in čutijo, in ta opora je nesporno naše Sokolstvo.« »Sedaj je prišel čas, da vsak pokaže svojo notranjo moč in voljo.«

Na jubilejni skupščini *Ciril Metodove družbe* dne 15. septembra je bila sklenjena resolucija, ki poudarja jugoslovansko stališče te družbe.

Nova politična stranka in njen program

Dne 19. avgusta t. l. se je prijavila notranjemu ministru g. dr. Antonu Koročcu nova stranka, ki jo sestavljajo srbski radikali, slovenska SLS in muslimanska JMO. Stranka je začela delovati

pod imenom *Jugoslovenska radikalna zajednica*, in sicer po načelih programa, ki ga v sledečem prinašamo v posameznih odstavkih. Program pravi v »Splošnem pregledu«: »Stranka smatra, da je cilj državne ureditve navznotraj narodno blagostanje, na zunaj pa varovanje državne garnosti, njene samostojnosti in njenih interesov. — Da se bo mogel ta cilj doseči, je treba razviti gmotne, umske in npravstvene sile naroda. — Ker je dobro gmotno stanje glavni temelj za krepitev celotnih narodnih sil, mora biti poleg gojenja državljskih svobod državnim ustanovam pglavitna naloga, da ga dvignejo s povečanjem proizvodjalskih narodnih sil in pravično razdelitvijo državnih bremen. — Da pojde izvedba te državne naloge kar najhitreje, kar najpravičneje in kar najpopolneje, bo stranka stremela, da se potrebna volilna reforma v državi izvede v kar najkrajšem času. — Stranka je za monarhijo in za narodno dinastijo Karadorđevićev. — Stranka je za narodno in državno edinstvo, za edinstvo teritorija in edinstvo državljanstva in bo te ideje širila in zastopala, toda pri vsem tem delu bo imela pred očmi, da so teritoriji, iz katerih je naša država sestavljena, živeli v preteklosti svoje posebno življenje in si v teku dolgega časa pridobili posebne navade v upravi, politiki in drugod. — Da se bo razvijala in krepila zavest o državnem in narodnem edinstvu kar najmodreje, da se bodo izenačevale in zmanjševale razlike, ki nam jih je zapustila dolga in neenaka prošlost, smatra stranka, da je za to edina politična metoda, da se na vseh poljih dela postopno in zmiselno, da se ne rabijo preživle metode in da se tako ne ustvarjajo nove delitve. — Spoštovanje treh imen našega naroda, srbskega, hrvatskega in slovenskega, njih enakopravnost, spoštovanje priznanih ver in obeh abeced, spoštovanje tradicij — vse to mora biti zaščiteno, ker se bo na ta način razvijalo medsebojno spoštovanje, zaupanje in cenjenje med narodom. — Neobhodno je potrebno zaupanje med Srbi, Hrvati in Slovenci. Brez tega ne more biti harmoničnega razvoja vsega naroda. — Da se bo v našem javnem in

državnem življenju takšno zaupanje razvijalo in ohranilo, bo stranka stremela, da se državno udejstvovanje organizira in izvede na način, ki ne bo dajal povoda upravičenim pritožbam in privilegiranju enih na račun drugih. — Stranka smatra načelo samouprav širokega obsega (self-gouvernement) kot najboljši sistem za ureditve državne uprave v smislu narodnih želja in potreb. — Državno upravo in državno administracijo je treba tako organizirati, da se posameznim krajem odpre možnost, da bodo mogli urediti svoje krajevne potrebe, upravne, gospodarske, finančne, kulturne in druge, v kolikor so zvezane s posameznimi kraji, in na način, da ne bo lokalna uprava prišla navskriž z državo, njenimi cilji itd. — Vsa področja državnega življenja morajo biti enako pristopna i Srbom, i Hrvatom, i Slovencem in z vsemi kraji v naši državi se ima enako ravnati.« — Nadalje govori program o zakonodaji, administraciji, sodstvu, financah, gospodarstvu. Sedma glava govori o prosveti in veri. »Prosvetljevanje in vzgoja naroda je prva kulturna dolžnost države. V tem duhu bo stranka z zakoni in z zasebno pobudo gledala na to, da se razširi narodna prosveta, da se čim bolj ustvari sloga med Srbi, Hrvati in Slovenci in da se goji ideja jugoslovanstva, oziroma jugoslovanske skupnosti kot sinteza vseh pozitivnih lastnosti in ustvarjajočih sil vseh delov jugoslovenskega naroda. — Stranka misli, da je npravna vzgoja naroda neobhodno potrebno sredstvo za vzgojo naroda in ohranitev zdravega in moralnega narodovega življenja v duhu zakona in zakonskega reda. Telesni razvoj mladine takisto prihaja tu v poštev in mu je treba posvetiti vso potrebno pozornost. — V verskem pogledu bo stranka zastopala načelo spoštovanja vseh veroizpovedi in se bo trudila, da se izvrši razumna razmejitve med cerkvijo in državo v soglasju s priznanimi veroizpovedmi in s spoštovanjem suverenosti države.« V nadaljnjih poglavjih so vsebovane socialna in zdravstvena politika, vojska in zunanja politika.

Slovenska ljudska stranka

Po študijah naših kulturnih in političnih zgodovinarjev (dr. Prijatelj, dr. Lončar, dr. Pivec, Fran Erjavec) povzemamo o postanku in razvoju Slovenske ljudske stranke (SLS) v glavnih obrisih sledeče: Sloga slovenskih politikov se je začela krhati, ko je nastopil Mahnič. Časopisje in organizacije so se začele cepiti, tako da je okoli l. 1890. slovenska politika že razdeljena na dve stranki. Ena se je imenovala »Narodna napredna«, druga pa »Katoliška narodna«. L. 1892. se je vršil v Ljubljani I. slovenski katoliški shod, ki se mora smatrati za prvi in največji uspeh Mahničevega delovanja. Ta shod je postavil vedo in umetnost, vzgojo in pouk, politično in socialno življenje na katoliško stališče. Zahteval je narodno enakopravnost v šoli in uradu, pri tem pa je zlasti poudarjal verski moment. Izrekel se je za podpiranje svobodnega katoliškega vseučilišča v Solnogradu. Protireformatorja škofa Hrena je hotel počastiti s spomenikom. Njegov pokrovitelj je bil knez in škof dr. Missia. Pri II. slovenskem katoliškem shodu leta 1900. so sodelovali knezoškof dr. A. B. Jeglič, Fr. Povše, dr. J. E. Krek in dr. I. šušteršič. L. 1905. je njihova stranka spremenila ime v »Slovenska ljudska stranka«. Od l. 1909. dalje je nosila ime »Vseslovenska ljudska stranka.« III. slov. katoliški shod se je vršil l. 1906. v Ljubljani. Dobo med prvim in tretjim katoliškim shodom imenuje Fr. Erjavec *junaško dobo slovenskega katoliškega gibanja*. Tretji katoliški shod so pod knezoškofom dr. A. B. Jegličem vodili dr. J. E. Krek, dr. I. šušteršič, Fr. Povše in dr. A. Korošec. IV. katoliški shod je bil l. 1913., peti pa po prevratu l. 1923. Ta shod je bil že v znamenju obnove celokupnega katoliškega gibanja. Ideje, ki so jih iznašali katoliški shodi, so bile podlaga katoliškemu političnemu gibanju, tako da nikdar ni mogoče strogo ločiti med verskimi in političnimi nalogami teh shodov. »Bolj globoko kot kdaj poprejšega dandanes politika v vse strani ljudskega življenja. V vseh škofijah imamo močno »Slovensko ljudsko stran-

ko«, ki stoji na temelju krščanskih načel in je zvesta sveti katoliški Cerkvi. Zato Presvetli, in z njim vsi duhovniki, z vsem ognjem delajo za to stranko v času miru, še bolj v časih volilnih bojev.« Tako je bilo mogoče napisati v l. 1917. in tako je bilo tudi pozneje. V Jugoslaviji je SLS nadaljevala svoje delo po načelih, ki so jih precizirali katoliški shodi. Ostala je zvesta svojemu verskemu bistvu, v čisto političnih zadevah pa je kolebala sem pa tja, kakor je bila situacija. Vendar n. pr. v slovenskem vprašanju ni nikoli za dolgo ali pa bistveno spremenila svojega stališča. V jugoslovanskih vladah je SLS sodelovala ali formalno kot stranka, ali pa moralno po svojih vidnih voditeljih večkrat. Najprej je bila v koncentracijski vladi Protića od 20. XII. 1918 do 16. VIII. l. 1919. Drugič je stopila v Protićevo koalicijsko vlado dne 19. II. 1920 in je ostala tudi v Vesničevi koalicijski vladi skupno z demokrati do 17. V. 1920. Udeležila se je Davidovičeve vlade opozicionalnega bloka od 27. VII. 1924 do 6. XI. 1924. Z Uzunovičem je sodelovala od 1. II. 1927 do 17. IV. 1927. V to dobo spada blejski pakt, ki ga je ta stranka sklenila z Veljo Vukičevićem. Bila je v koalicijski vladi V. Vukičevića od 21. IX. l. 1927. do 23. II. 1928 ter v rekonstruirani Vukičevićevi vladi, od tega dne dalje pa do 27. VII. 1928, ko je njen voditelj dr. A. Korošec postal predsednik ministrskega sveta. Leto 1929. je prekinilo njeno javno delo tako kakor vseh drugih političnih strank. Njen nekdanji voditelj dr. A. Korošec pa je postal član vlade generala Petra Živkovića. Po odstopu Jevtičeve vlade so njeni predstavniki stopili v vlado Milana Stojadinovića in so v zadnjih mesecih osnovali skupno z bivšimi radikali in Spahovimi muslimani novo vsedrjavno »Jugoslovensko radikalno zajednico«. Zgoraj prinašamo program te zajednice, tako da je mogoča primerjava med načeli nekdanje SLS in sedanjo državno zajednico. Izrečno poudarjanje katoliških načel in slovenskega stališča je odpadlo. Odpadlo je tudi idejno in organizatorno pokroviteljstvo cerkvenih faktorjev. Z.

O začetkih srbske radikalne stranke

Izredna življenjska žilavost, ki jo pokazuje glavni del Jugoslovanske zajednice, ima svoj izvor v tradicijah. Marsikateri korak radikalnih osebnosti postane razumljiv, če spoznamo začetke in razvoj te velike stranke predvojne Srbije, njen program in politične ideje.

Radikali so prvi, ki so leta 1881 ustvarili v Srbiji pravo stranko s programom in podrobno izvedeno organizacijo. Idejni začetnik radikalne stranke je bil Svetozar Marković, ki je zbiral mladino okoli sebe s socialističnimi gesli ter se posebno naslanjal na ideje ruskih revolucionarjev Černiševskega in Pisareva. Njegov glavni pomagač in sodelavec pa je bil Pera Todorović, ki je veljal za Markovićevega naslednika in čuvarja njegove doktrine. Radi afere z rdečo zastavo je moral bežati iz Srbije na Ogrsko. V Novem Sadu je izdajal socialistični časopis »Stražo«. Ko je radi tega postal ogrskim oblastnikom neprijeten, se je preselil v Pariz, kjer je živel v veliki bedi. V Srbijo se je vrnil koncem leta 1880. Tu je našel že Nikola Pašića, ki je že takrat veljal za vodjo radikalne stranke. Razmerje med obema voditeljema je bilo iskreno ter je Pašić vodil radikalno stranko v skupščini, Todorović pa je urejeval njen list »Samoupravo«.

Todorović je bil ideolog radikalne stranke ter je tudi njegova zasluga njen statut, katerega je izdelal leta 1881. Razen tega pa je podrobno organiziral stranko ter je zastopal stališče, da je potrebno pridobiti kmečke množice, ker samo neposredni stik z narodom potom dobro izvežbanih agitatorjev more ustvariti stabilnost in veličino stranke.

Todorović si radikalno stranko ni zamišljal kot navadno stranko, za njega je bila politika stvar vere: V svoja načela mora človek vložiti vso svojo dušo in mora živeti samo za stranko in v stranki.

Pri sestavljanju radikalnega programa l. 1881. je Todorović zelo spremenil prvotni program Svetozarja Markovića ter je v njem opustil socialistično ideologijo. Nov program pa je zastopal z vso

žilavostjo in gibčnostjo svojega karakterja ter je od svojih pristašev zahteval popolno udanost, da celo več, fanatizem, ki je svojstven verskim sektam. Za to se je tudi v radikalni stranki često razvilo sektantstvo in še danes se kažejo razna nasprotujoča si krila. S socialistično ideologijo prepojeni pristaši so zapustili radikalno stranko ter je tako Svetozar Marković oče ne samo radikalne, temveč tudi socialistične stranke v Srbiji. To je po razcepu skušal organizirati Mita Cenić, ki je začel izdajati leta 1881. list »Radnik«.

Po izvedbi organizacije med narodom je postala radikalna stranka razredna kmečka stranka. Proti interesom vojske in uradništva je predvsem poudarjala interese kmečkega stanu. Ko je prišla na vlado, je sicer to svoje stališče omilila s tem, da je sprejela v svoje vrste razen kmetov tudi trgovce na kmetih in mestno inteligenco, vendar pa se je predvsem ozirala na številčno močnejše pristaše — kmete.

Do prihoda radikalov je bil kmet navajen gledati v državi sovražno silo, ki ga samo tlačí in mu jemlje težko zaslužen denar. Ta nazor o državi se je v narodu razvil za časa turške oblasti, ko je splošno veljalo geslo: »Čim bogatejša je država, tem revnejši je narod in obratno.« Zato so radikali pred narodom predvsem agitirali proti težkim davkom in visokim uradniškim plačam. Zasluga radikalne stranke je, da je iz pasivne množice kmetov ustvarila politično aktiven faktor, ki je potom uvedene samouprave in svojih poslancev v skupščini predvsem ščitil kmečke interese in zahteval strogo varčevanje v državnih financah.

Kmeta so pridobili ustanovitelji radikalne stranke predvsem s propagando samouprave. V borbi z Obrenovići in njim udanimi uradniki so zahtevali, da se občine in okraji samostojno upravljajo in da imajo te samoupravne edinice pravico postavljanja svojih uradnikov. Po njihovem mišljenju naj bi se država razdelila na manjše lokalne zajednice, katere naj vodi narod sam potom svojega uradništva. Kot najvišji organ te samouprave

in znak skupnosti pa naj bo parlament, ki določa najvišje uradnike v državi — odreja ministre —, če treba tudi proti volji kralja. Za to so bili že prvi radikali za upravno decentralizacijo in za postavljanje od njih odvisnega uradništva.

S tem so radikali podjarmili svoji stranki ves birokratski sistem in v političnem življenju izvedli novo načelo — načelo strankarske države. Kakor hitro je prišla stranka na vlado, so zahtevali koristi za svoje pristaše na stroške države. Odkrito so govorili: Kmečka država se ne more uresničiti drugače, kakor da se državna oblast stavi v službo kmečke stranke.

To strankarsko gledanje na državo je na eni strani pridobilo kmeta, da je začel pozitivno gledati na državo, na drugi strani pa so radikali zapadli v izrabljanje države v svoje strankarske namene. Tega so se posebno posluževali trgovci, ki so bili vidni člani stranke ter so odkrito za sebe zahtevali, da se potom njih opravljajo vsi pridobitni državni posli oziroma dobave.

Tako opažamo v Srbiji kmalu po letu 1881. začetke težke korupcije. Zasluga radikalne stranke je, da je kmečke množice pritegnila k aktivnemu delovanju in vsaj skušala uvesti široke demokratične principe, njena napaka pa je, da je oživotvorila strankarsko državo z vsemi iz tega izvirajočimi slabimi posledicami.

Pri voditeljih radikalne stranke, ki so večinoma starejši ljudje, se pozna na vsakem koraku politična šola, katero so napravili v predvojni Srbiji. Zato so nam razumljivi marsikateri pojavi v sedanjo. sti.

*(Iz Zbranih del Slobodana Jovanovića:
Vlada Milana in Aleksandra Obrenovića).
S. Š. L.*

Učiteljišča in učiteljska izobrazba v problemu nameravane reforme

Misli — veliko, kakor priča pisanje v strokovnih pedagoških časopisih ter žive diskusije na učiteljskih zborovanjih, dela — nič. Mnogi so mislili, da je to, kar je počela prosvetna uprava v zadnjih letih z učiteljskimi šolami, začetek praktične

likvidacije sedanjih učiteljišč z namenom širokopotezne reforme celokupne učiteljske izobrazbe; že dve leti namreč ni bilo možno otvoriti prvega letnika učiteljskih šol, ker bi bili smeli sprejeti samo odličnjake z nižjim tečajnim izpitom, a prijavil se ni nihče; dekleta — absolventke nižje gimnazije ter absolventje in absolventke meščanskih šol pa sploh niso prišli v poštev. Tako bi letos ostala samo še 4. in 5. letnik in ko bi postopoma še ta dva odpadla, bi ne bilo več posebnih učiteljskih šol. Učiteljska izobrazba bi se v bodoče naslanjala na absolvirano srednjo šolo z višjim tečajnim izpitom in bi se kandidatje pripravljali na dveletni ali celo štiriletni pedagoški akademiji. Vprašanje, ali bo letos (1935) otvorjen 1. letnik učiteljske šole in ali bodo sprejemali tudi »male maturante« brez odličnega uspeha, in tudi dekleta, a tudi absolvente meščanskih šol, pa se je v zadnjem trenutku rešilo tako, da se je dovolil za 1. letnik sprejem maksimiranega števila učencev in učenk z odličnim, prav dobrim in »solidnim dobrim« uspehom pri nižjem tečajnem izpitu (in sicer za Ljubljano in Maribor po 25 učencev in 10 učenk), dočim je sprejem učencev meščanskih šol še vedno nemogoč. Zakon, ki o tem odloča, se ni spremenil, z navadno ministrsko odredbo se pa seveda zakonska določba ne more ukiniti. Kakor pa je treba ta vsaj delni uspeh privoščiti mladini, ki išče po četrtem razredu srednje šole čimbolj sigurne poti, ki kljub sedanjemu brezposelnosti tolikih učiteljskih abiturijentov (-inj) končno vendarle prej ali slej pripelje do kruha, je na drugo stran z zopetno otvoritvijo 1. letnika učiteljskih šol gotovo odločena gori omenjena širokopotezna reforma z izključno srednješolsko podlago za pedagoške akademije.

Izgleda torej, da bi po intencijah prosvetne uprave učiteljska izobrazba vendarle naj ostala v okviru sedanje petrazredne učiteljske šole s končnim diplomskim učiteljskim izpitom, ki usposablja za takojšen nastop učiteljske pripravniške službe. Vendar pa s tem vprašanje reforme učiteljske izobrazbe ni odstavljeno z dnevnega reda, kajti hibe sedanjega ustroja učiteljskih šol in potreba po po-

globitvi in razširitvi teoretične in zlasti praktične izobrazbe mladega jugoslovanskega učiteljskega naraščaja so tolike, da bo morala prosvetna uprava prej ali slej vendarle zapustiti komodno stališče vednega odlaganja perečih problemov, oziroma njih polovičarsko reševanje. Gotovo interesira tudi inteligenco, ki se sicer ne bavi strokovno s pedagoškimi vprašanji, bežen pogled v stremljenja, ki se pojavljajo ob tem vprašanju, zlasti glede možnosti praktične izvedbe reform, če že ne takoj v tisti idealni obliki, ki si jo zamišljajo naši učitelji, pa vsaj v nekem prehodnem stadiju, ki bi odpravil največje hibe današnjega ustroja učiteljskih šol, pa obenem omogočil miren prehod na tisto stopnjo, ki bi naj končno zadovoljila vse interese jugoslovanske narodne vzgoje ter vzgojiteljev.

Na V. banovinski skupščini Jug. učiteljskega združenja (JUJ) v Ljubljani v juliju 1935 je prof. Šilih z mariborske učiteljske šole v obširnem predavanju s pomočjo dveh diagramov obrazložil: 1. prehodne oblike učiteljske izobrazbe v naši državi, 2. dokončne oblike učiteljske izobrazbe v naši državi, kakor si jih on zamišlja po dveh primerih (A in B) v vsaki obliki, torej v 4 varijantah. Po obeh oblikah in primerih bi kulminirala učiteljska praksa in samoizobrazba. — Po hodne stopnje pa bi bile na srednji, oziroma učiteljski šoli, temelječe nižje in višje pedagoške akademije, večletna šolska praksa in samoizobrazba. — Po konferatu učitelja Dolgana in po razpravah v odseku in v plenumu je skupščina končno strnila svoje predloge in zahteve v resoluciji, iz katere naj navedem te-le točke (Učiteljski Tovariš, 18. julija 1935, str. 2):

3. Višje obče obrazovanje bodočega učitelja se mora vsekakor ločiti od poklicnega, in sicer tako, da prestopajo na dve- do triletne pedagoške akademije absolventje popolnih srednjih šol z opravljenim zrelostnim ali primernim sprejemnim izpitom.

4. Pedagoška akademija mora biti v vsakem pogledu enakovredna drugim visokim šolam. Število slušateljev mora biti

omejeno in prilagojeno resničnim potrebam.

7. Polovičarske reforme, ki bi ne ustrežale stvarnim potrebam osnovne šole, odločno odklanjamo, ter se v dobi krize rajši zadovoljimo s primerno *prehodno obliko*.

V 8. točki zahteva resolucija kot minimum, toda samo za prav kratko dobo: na sedanjih učiteljskih šolah redukcijo tedenskih učnih ur na 34 ur, omejeno število učencev, pregrupacijo učne snovi ter sprejemanje sposobnih absolventov meščanskih šol v prvi letnik.

Na glavni skupščini J. U. U. v Sarajevu v avgustu 1935 pa je referiral učitelj in urednik učiteljskega glasila Narodne Prosvete D. Prica najprej obširno o zgodovinskem razvoju učiteljskega izobraževanja, potem pa je podal svoje mnenje o reformi («Narodna Prosveta», 18. avgusta 1935, str. 4): »Ja zastupam gledišče da je potrebna srednješkolska matura, a zatim dvogodišnja pedagoška akademija (onako kako je to u Grčkoj urađeno). Ja verujem da će po ovom predlogu biti dvojakih skeptika: jedni će se pozivati na to da su učitelji tražili univerzitetno izobrazovanje, a ono, mesto toga, otvaraju se hibridne škole; a drugi će reći da je to utopija i da je suvišan taj intelektualizam za učitelje osnovnih škola.« Po razmotrivanju o ustroju pedagoške akademije pa prihaja z ozirom na »ekonomsko-finansijsko stanje, nedovoljan broj stručnih pedagoga« i. dr. do zaključka, »da bi osnivanje pedagoških akademija na izloženi način trebalo da uđe u državno-prosvetni program koji bi se počeo izvoditi za četiri do pet godina, a za to vreme da se ostane pri sistemu učiteljske škole, koje bi trebalo reformirati u smislu otklanjanja onih nedostataka koje smo citirali iz izveštaja dvaju direktora učiteljskih škola«.

Tudi sarajevska resolucija J. U. U. končno kulminira v zahtevi univerzitetne izobrazbe za jugoslovanskega učitelja.

Zanimive so tudi obče smernice, na katere se je zedinila IV. mednarodna konferenca za javni pouk v juliju t. l. v Ženevi. Druga točka konferenčne resolucije »ugotavlja, da obstoja struja, ki se za-

vzema za pripravo učiteljstva osnovnih šol na univerzah ali univerzitetnih pedagoških institutih ali na pedagoških akademijah po predhodnih srednješolskih študijah. V tretji točki izraža željo, da bi se za pripravo k učiteljski funkciji in torej tudi k pedagoškemu obrazovanju določila takšna starost, ki bi jamčila za zadostno moralno in intelektualno zrelost mladega učitelja pred njegovim vstopom v funkcijo in za njegovo jasno zavest o njegovi nalogi in o njegovi odgovornosti; da bi se izbira kandidatov ne ozirala samo na izkazane *vednosti*, nego bi z vso resnostjo upoštevala moralne, intelektualne in fizične zmožnosti, da bi bil studij bodočega učitelja brezplačen, ali da bi se potrebnim vrednim kandidatom podeljevale vsaj štipendije. Nadalje je konferenca mnenja (v 4. točki resolucije), da se mora poklicna in posebna pedagoška priprava povečati z dobro občo izobrazbo, da je končno možno zagotoviti *najprej to občo izobrazbo*, poklicno izobraževanje pa potem prepustiti središčem pedagoškega izobraževanja (univerzam, pedagoškim fakultetam, akademijam ali pedagoškim institutom, učiteljskim šolam) vsaj v tistih državah, kjer menijo, da je nemogoče v isti šoli nuditi občo in pedagoško izobrazbo. Konferenca poudarja še posebno potrebo praktične priprave poleg teoretskega študija, kontakta s prebivalstvom, posebno v podeželskem okolju, diferenciacijo v pripravi podeželskih in mestnih učiteljev itd. ter »smatra, da naj se definitivno imenovanje mladih učiteljev izvrši šele po zadosti dolgi racionalno organizirani in dovolj kontrolirani pripravljalnici; izraža željo, da bi se institucija izpopolnjevalnih *stažev* za vežbajoče se učitelje generalizirala in postala predmet stalne ureditve«. (Učiteljski Tovariš, šte. 7, 12. septembra 1935.)

Po pregledu teh različnih nazorov je potreben kritičen pretres celotnega vprašanja.

L. V.

Problemi naše mladine

Pred dobrim mesecem je poročala »Pravda«: Pred okrožnim sodiščem v Burgasu v Bolgariji je bilo obsojenih 20 gim-

nazijcev na kazni, ki so skupno znašale 138 let in 3,255.000 levov. Ti obsojenci so pripadali organizaciji, ki je imela nalogo širiti komunizem med učenci vseh bolgarskih gimnazij. Najnižja kazen je bila 5 let robije. Štirje obtoženci so bili obsojeni na 12 in pol leta robije vsak. - Politična vzgoja doraščajoče mladine je silno težak in delikaten problem, ki ga ponekod rešujejo s fašističnimi mladinskimi organizacijami (Mussolini in Hitler), ponekod z rafiniranim izrabljanjem nekaterih svojstev mistične mladinske duše (Rusija), ponekod z verskimi sredstvi (Slovenija), ponekod pa s policijskimi sredstvi, kakor nam priča gornje poročilo »Pravde«. Koliko je pravih vzgojnih principov v vseh teh različnih metodah? Katera teh metod se ravna po starem, a večno veljavnem načelu Komenskega: *Omnia sponte fluant, absit violentia rebus?* — Res je sicer, da naš stari slovenski pregovor, da namreč palica novo mašo poje, včasih zasluži uvaževanja, v splošnem pa nam je učitelj s palico znan samo še po nekaterih eksemplarjih iz starejše slovenske slovstvene zgodovine; moderna pedagogika se je oklenila boljših, milejših in uspešnejših sredstev. Kar velja za družinsko in šolsko vzgojo mladine, to bi morali spoštovati tudi pri politični vzgoji. Učiteljski in profesorski zbori bi dosegali boljše vzgojne uspehe tudi in policitis, če bi bili sami šli skozi resno politično šolo in če bi našli zaslonbe v politično uravnotešeni javnosti in v politično zrelih političnih voditeljih samih. Današnji čas pa tudi vzgojiteljem samim ni dal prilike, da bi si izšolali politične poglede na svet, ki jih obdaja, in na svet, ki bodo v njem stali današnji njihovi gojenci. Čim namreč prestopiš prag vsakdanjega duhovnega življenja in mejo stroge specialne stroke, že se ti zazdi, da se nahajaš v popolnoma tujem svetu, v katerem ne veljajo več običajna pravila logike in niso merodajni znani moralni principi. Onostran domačega in šolskega praga vlada moralni in duhovni kaos, v katerem tudi bistrogledi pedagogi ne morejo razbrati nobenih načel. Kako naj si potem prisvojijo vzgojne metode, ki bi bile za njih same in za njim izročeno mladež tako nujno potrebne? Klic po

politični vzgoji ostane tako dolgo prazna marnja, dokler se ne razčistijo motne politične vode, dokler tudi v politiki ne zavladajo načela in metode dela, ki bodo vsebovala vsaj nekaj onih zdravih smernic, ki jih v vsem drugem udejstvovanju vidimo in spoznavamo. Kadar se izkoplujemo iz močvirja srednjeveškega makiazelizma, orientalskega nadmudrivanja in boljševeškega miniranja, tačas bo tudi šola s svojim učiteljskim zborom sposobna, nuditi mladini odgovor na vprašanje, kam drži politična pot. Takrat bomo lahko nadomestili političnega vzgojitelja, ki »vzgaja« s palico po slovenskem pregovoru, s pedagogom, ki bo upošteval zahtevo »violentia absit«. Celó v operativni medicini, ki ima opraviti s težkimi, za življenje nevarnimi nepravilnostmi, velja pravilo, da delaj »non vi sed arte«: ars — umetnost, spretnost — naj bi tudi v politični vzgoji imela prednost pred silo. Sila — kazen — naj se uporablja tedaj, kadar se kriminalni tipi v politiki izživljajo, kajti radikalno iztrebljenje protisocialnih kriminalnih nagnjenj je potrebno že v mladih letih, preden se kriminalnemu tipu posreči dobiti v roke politično oblast.

Z.

O načrtnem gospodarstvu

Mednarodni urad dela je v poročilu ravnatelja za letošnje zasedanje mednarodne konference dela o načrtnem gospodarstvu izjavil sledeče: »Potrebnost načrtnega gospodarstva, to je smotrnega poseganja države v zgradbo gospodarstva in tok gospodarskih dogodkov za dosego določenih socialnih ciljev, se vedno splošneje priznava. Fatalistično zaupanje v blagodejne učinke obstoječih gospodarskih zakonov se je umaknilo zahtevi za smotrnim dejstvom skupnosti. Pod pritiskom javnega mnjenja je država za državo opustila načelo *laissez-aller*, da bi vedno opasnejšo krizo zajezila, ki je izpodkopavala življenje in s tem vso socialno stavbo. Tako je prišlo do državne kontrole tečajev, obsežnih načrtov za javna dela, zgraditve novih industrijskih zgradb po državnih osnutkih, da celo iz državnih sredstev, državnega nadzorstva in vodstva

poljedelske produkcije in prodaje njenih pridelkov, do državnega nadzorstva nad zunanjo trgovino in do borbe zoper brezposelnost s sredstvi, ki jih daje skupnost. Pomembnost tega novega stališča napram socialnim in gospodarskim problemom, ki se da ugotoviti predvsem v Nemčiji, Italiji, Japonski, Švedski, Sovjetski zvezi in Združenih državah, je urad že v lanskem poročilu podčrtal. To stališče pomeni končen prelom s teorijo in prakso preteklosti; bilo je znak, da je kriza dovedla svet v preobrat, iz katerega ni več povratka. Uvideli so, da se gospodarske in socialne varnosti, na katere so se navadile sodobne kulturne edinice, ne smejo več rušiti. Saj je veljal doseženi življenjski standard za najnižjo mero, ki jo je treba za vsako ceno braniti, ne pa za darilo srečnih časov, ki bi se mu mogli odpovedati brez mrmranja, ko ti časi minejo! Z drugimi besedami: starega liberalističnega gospodarstva ne bo nihče več trpel, če ne bo nudilo varnost zoper socialno nazadovanje. Če tega ne stori, ima država nalogo, da reši posebno prizadeto poljedelstvo in industrijo. Dogodki zadnjih dvanajst mesecev so ta preobrat v mišljenju zapečatili. Ko so se namreč pojavili prvi znaki ozdravljenja, je postal klic po skupnem smotrnem ravnanju še močnejši. Zdi se, da danes prava varnost držav ni več v nedotakljivosti njenih meja, marveč je odvisna od sposobnosti vlad zavarovati vsem razredom njenih državljanov primerno življenje. V tem smislu je točno omenil znani ameriški pisec Lippman: »Zagotovitev preživljanja prebivalcev spada danes med prav tako važne naloge države, kakor čuvanje narodne neodvisnosti.« — Kjer država teh dolžnosti ne izpolnjuje, je ogroženo narodno edinstvo, omajan zakoniti red in se pojavljajo zasebne vojske, kakršnih Evropa od 17. stoletja ni videla. Vse to dokazuje, kako se borijo danes kulturne zajednice s skrajnimi silami za ohranitev duhovnih in materialnih tekovin, ki jih štejejo med nujne in bistvene pogoje človeka vrednega življenja. V prejšnjih časih je bila odpornost socialne zgradbe napram gospodarskim napetostim skoraj neomejena, ker so smatrali brezposel-

nost, pomankanje in stisko za neizogibne udarce usode. Dandanes se pa vztrajnost človeštva mnogo hitreje izčrpa, ker se pač smatra izpolnjevanje potreb zdravstvene zaščite in splošnih pridobitev sedanjosti, ki napravijo življenje prijetno ali vsaj znosno, za nekaj pravni zahtevek, ki ga mora družba z združenimi močmi kratkomalo izpolniti. To zahteva po državni pomoči je okrepilo dejstvo, da sedanja stiska ne izvira iz vzrokov, ki bi jih bilo pripisati naravi, ampak zgolj nesposobnosti ljudi, da bi darove narave preskrbeli tistim, ki jih rabijo. Po današnjem stanju tehnike in znanosti ne bi bilo treba nikomur stradati. Navzlic temu pa kmet ne dobi primerne plačila za svoje delo, dasi milijoni stradajo ali se nezadostno hranijo, ker zaloge, ki jih je kmet pridelal, ne pridejo do onih. To nasprotstvo se je zagrizlo globoko v zavest narodov in najbrže bolj kot vse drugo doprineslo k temu, da se je v narodih omajala vera v vladajoči gospodarski red. Spoznanje tega temeljnega miselnega preokreta je vsekakor najvažnejši nauk, ki ga moramo povzeti iz sedanje krize. Nobena vlada, pa naj si bo radikalnega, demokratičnega ali diktatoričnega značaja se mu ne more odtegniti. Vse vlade se vedno bolj zavedajo dejstva, ki ga je imenoval Mussolini »prehod od starega gospodarskega sistema, v katerem je odločeval zaslužek posameznika, k sistemu, katerega vrhovni smoter je splošni interes«. Isto misel je izrazil predsednik Roosevelt, ki je izjavil, da je »ozdravljenje gospodarstva odvisno od priznanja plemenitejših socialnih vrednot, nego je denarni zaslužek«. Lahko bi navedli celo vrsto takih izrekov državnikov, iz katerih izhaja, kako daleč so priznali, da imajo države poleg političnih tudi socialne dolžnosti. Namesto odvisnosti od izpremenljivosti gospodarskega položaja se smatra vedno bolj, da je narodni življenjski standard neodtujljiva dobrina, katere ohranitev mora biti ena izmed glavnih skrbi države. Odtod pravzaprav izvira zahteva po »načrtnem gospodarstvu«. V njem se ne vidi več samo sredstvo za povečanje sposobnosti, potom katere naj bi povečali produkcijo ali dosegli večji de-

lež na svetovnem trgu, marveč je njen glavni smoter socialne narave; ni v tem, da bi se tem potem doseglo večje bogastvo, temveč da bi se dobrine bolje razdelile in preprečilo tratenje ne samo sirovin, ampak tudi človeških vrednot. Splošni cilj, za katerim stremi načrtno gospodarstvo, je po besedah Roosveltovih »rešitev problema prenizke potrošnje ali medsebojne prilagoditve proizvodnje in potrošnje, pravičnejše razdelitve bogastva in potrošnih dobrin in preobrazba obstoječe gospodarske organizacije v sredstvo, ki služi narodni skupnosti«. To dokazuje, da se ne da več potegniti meja med socialnimi in gospodarskimi pojavi s tako natančnostjo, kakor za časa nauka o prostem in samostojno se izravnavajočem gospodarstvu. Vlade ne motrijo več ločeno teh različnih strani vprašanj; socialne in gospodarske posledice se tehtajo istočasno. Lahko da je pri posebnih ukrepih težišče zdaj bolj na gospodarskem, zdaj bolj na socialnem področju; načeloma se upoštevata obe področji. Ze v lanskem poročilu je bilo posebno poudarjeno, kateri poskusi se gibljejo v smeri proti načrtnemu gospodarstvu. Socialna zakonodaja, kolektivne pogodbe, ureditev produkcije in njena razdelitev potom trustov in kartelov, prevzem javnih prometnih ustanov in podobnih obratov od države, kontrola trgovine potom zaščitnih carin in kontingentiranja, v vsem tem se jasno izraža zavesten poseg v prosto igro sil. Poseg države v poljedelstvo, ki smo ga doživeli v Nemčiji, Franciji, Angliji in Združenih državah, valutne akcije Argentinije, Avstralije, Nemčije, Anglije, Švedske, Japonske in Združenih držav, dalje v Italiji in Združenih državah ustvarjene nove organizacijske oblike industrije, končno veliki državni načrti ne samo za omilitev brezposelnosti potom javnih del, marveč tudi načrtno gospodarstvo Sovjetske zveze — vse to izpričuje, kako ogromno je napredovalo načrtno gospodarstvo.«

S. B.

Mednarodne Boeke konference

Da so ameriški bogataši, kakor Carnegie ali Rockefeller dali velikanske vsote v znanstvene, človekoljubne in mirovne

namene, je obče znano, manj znano je pa, da imamo enake dobrotnike človeštva tudi med Angleži. Kot bajka se glasi, da je gospa Cadbury-Boeke, posestnica ene največjih čokoladnih tovarn na svetu, Bournville Works v Birminghamu, dala skoraj polovico svojega premoženja in čistih dohodkov tovarne na razpolago svojim delavcem in v druge človekoljubne namene. Gotovo je ni tovarne, kjer bi delavci bolje živeli. Tovarno so na novo pozidali po najbolj higienskih načelih daleč zunaj mesta sredi vrstov. Poleg nje je v zelenju lepo mestece samih delavskih hišic. Vsak delavec in uradnik ima lastno družinsko hišo. Toda to ni dolgočasna, umazana tovarniška kolonija, temveč vrtno mesto, kjer se na daleč raztresene hišice in vile iz zelenja komaj vidijo. Krasni nasadi, otroška igrišča, ribniki, sportni prostori, kopališča na prostem, deška in dekliška šola, dvorana za predavanja, pošta, nova cerkev, v zvoniku nad dva ducata zvonov — skratka idealna rešitev spora med kapitalizmom in delavstvom. Bournevilleski delavci in delavke so gospoda, ki žive mnogo bolje nego takozvani srednji sloji v Evropi. V ilustracijo njihovih življenjskih razmer omenim samo še, da imajo penzijski fond, v katerem je vpisanih nad 5000 moških in nad 4700 žensk (tovarna šteje okroglo 10.000 delavcev in uradnikov). Premoženje tega fonda znaša dva in pol milijona angleških funtov, kar je vsekakor bajna vsota.

Del čistih dohodkov tovarne se uporablja za propagando mirovne ideje med narodi, in sicer na ta način, da se pozovejo iz raznih dežel ljudje različnih stanov, pred vsem kulturni delavci, ki so se posvetili pacifističnemu delu, na študijski sestanek. Po posestnici tovarne in ustanoviteljici teh sestankov se imenujejo te konference *Mednarodne Boeke konference*. Lani se je vršila dvanajsta, in sicer v Birminghamu. Čast mi je bila, da sem bil povabljen tudi jaz. Sestalo se nas je 60 delegatov iz 19 dežel (Avstrija, Belgija, Češkoslovaška, Danska, Francija, Nemčija, Holandija, Madžarska, Irska, Italija, Norveška, Poljska, Romunija, Švedska, švica, Avstralija, Velika Brita-

nija, Nigerija, Jugoslavija). Bili so tovarniški delavci, mojstri, trgovci, obrtniki, visokošolci, profesorji, pisatelji, časnikarji, socialni delavci — moški in ženske, stari in mladi, prav pestra družba, ki se je pa izkazala kot zelo homogena, prežeta od enega in istega stremeljenja: služiti razmahu ideje svetovnega miru.

Nastanjeni smo bili v internatu neke srednje šole izven mesta v neposredni bližini tovarne Bournville in njene delavske naselbine. Nič atmosfere običajnih mednarodnih kongresov z bombastičnimi, vsebinsko praznimi govori, slavnostnimi banketi, šampanjcem, smokingi in toaletami, temveč intimen študijski sestanek ljudi, ki se hočejo nečesa naučiti in medsebojno spoznati, v lastno in splošno korist. Program je bil točno določen za vsak dan. Študijski direktor je bil Mr. P. J. Baker, M. A., prvi profesor za mednarodne odnose na londonskem vseučilišču. Bil je dolga leta član sekretarijata Lige narodov, a od 1929 do 1931 zasebni tajnik britanskega ministra za zunanje zadeve. Pod naslovom »Problemi miru« nam je teden dni vsako dopoldne predaval, popoldne pa se je razvila splošna diskusija o dopoldanskem predavanju. Madžarska delegatinja je porabila to priliko, da je na podlagi velikega zemljevida »okrnjene« Madžarske, ki ga je dala krožiti med udeleženci, govorila za upostavitve starih mej države sv. Štefana in rešitev Slovkov izpod češkega ter Hrvatov izpod srbskega jarma. Udeleženci iz držav Male antante smo ji v svojih protigovorih dali seveda primeren odgovor in poučili konferenco o resničnem stanju.

Obravnavalo se je vse, kar ovira in kar pospešuje mir med narodi: predvsem Liga narodov, nje uspehi in težave, trnjevi problem narodnih manjšin, problem ekspanzije narodov, ki hitro naraščajo in nimajo prostora za svoj naraščaj, vprašanje odpravi zasebnega izdelovanja orožja, Briand-Kellogov pakt iz l. 1931 itd.

Udeleženci so dobili od kongresa vzpodbude in podpore za nadaljnje delovanje v službi velike ideje mednarodnega miru.

Dr. Pavel Brežnik.

Anglija in Italija

»Sunday Referee« (London) piše: »G. Eden in baron Aloisi sta skrivala v svojih aktovkah ogaben foetus, ki ga je pokopal Laval s tem, da se je napravil, kakor da ga ne pozna. Bilo je to truplo tajne angleško-italijanske pogodbe, sklenjene leta 1925, s katero sta obe državi izjavili svoje soglasje o razdelitvi Abesinije med seboj. Ta pogodba je bila v popolnem nasprotju s pogodbo iz leta 1906, s katero sta isti sili skupno s Francijo zagotovili teritorialno nedotakljivost Abesinije. Tajna pogodba iz leta 1925 pa je dala Angliji pravico zgraditi jez ob jezeru Cana ter zgraditi vozno cesto vse do jezera Cudan, dočim je Italija dobila pravico zgraditi železnico preko Etijopije, tako da bi vezala Eritrejo z italijansko Somalijo in tekla vzhodno od Adis-Abebe, kjer se je računalo s tem, da se bodo dale dobiti še nadaljnje koncesije. Dne 9. junija sta obe državi naslovili svojo zahtevo iz te pogodbe na rasa Taffarija, ki se je pa — na veliko presenečenje — uprl tej zahtevi in se obrnil na Društvo narodov. Francija, ki je bila takrat v slabih odnošajih z Italijo, je podpirala abesinski protest. Tako ni Angliji in Italiji preostajalo nič drugega, nego z zgražanjem zanikati obstoj takega načrta. Tako je pogodba propadla. Od tega trenutka dalje sta pa delali Anglija in Italija vsaka na svojo roko. Leta 1925 je Italija sklenila z Abesinijo pogodbo, v kateri je obljubila, da se bodo vsi bodoči spori reševali potom arbitraže. Anglija se je pa nadalje trudila, da bi dobila dovoljenje za jez. Pojav Hitlerja je izbrisal nesoglasja med Francijo in Italijo. Decembra preteklega leta je prišlo do incidenta pri Ual-Ualu, kjer je padlo — drugače kakor trdijo službena poročila — skoraj 2000 ljudi. Temu incidentu je januarja letošnjega leta sledila sklenitev rimskega pakta med Francijo in Italijo. Italija je dobila znaten delež pri francoski železnici Džibuti—Adis—Abeba in dobila proste roke za ostalo Abesinijo. Videz je bil, da bo treba dučeuju samo s sprehodom vzeti Abesinijo v svoje roke ter s tem enkrat za vselej ustaviti angleško prodiranje. Meseca marca je nato Ita-

lija začela pošiljati čete v Abesinijo, ob dobrovoljni privolitvi Francije. V tem pa je Anglija izigrala novo karto: nemško-angleški pomorski dogovor in priznanje uvedbe vojaške dolžnosti v Nemčiji. Laval se je moral s tem položajem spoprijazniti. Bilo je nemogoče sprožiti ves problem pred Društvom narodov, ker bi Abesinija to priliko izrabila in postavila svoje zahteve in pritožbe. Zato so se velesile odločile, da se o vsem tem same med seboj posvetujejo. Medtem si je Anglija zagotovila koncesijo na jezeru Cana in je egiptska vlada odobrila kredit 21 milijonov funtov za zgraditev jez. Nasprotno ni dobil Mussolini ničesar. To je dalo Hoaru povod, da je v spodnji zbornici izjavil, da »razume italijansko težnjo po ekspanziji,« pri tem pa poudaril, da jo je treba nadzirati, da ne bi zadela v angleške interese. Evo, zato se opira Eden tako krčevito na trojni sporazum iz leta 1906. in se boji, da ne bi morda Aloisi spravil na dan dvostranske pogodbe iz leta 1925. Pogodba iz leta 1906 dovoljuje samo gospodarske koncesije in izključuje vsako aneksijo ali pa politično nadzorstvo. Nasprotno pa pogodba docela omalovažuje »pravice malih narodov ter načela pravičnosti Društva narodov.« Zato Mussoliniju ni dano, da bi povedal resnico.«

Slovanska zavest v SSSR

»... Ne vem, kolikokrat smo v teku svojega bivanja v SSSR slišali, da sta obe državi (t. j. Češkoslovaška in Rusija) navezani druga na drugo z očitno skupnostjo realnih interesov. Zazvenele so pri tem tudi slovanske strune; nanje so brenkale roke naših sovjetskih prijateljev češče nego naše — mi smo bili zelo rezervirani. Slovanski element v zblíževanju med sovjetsko Rusijo in nami gotovo ni najvažnejši in ne stopa v ospredje. Vendar pa obstoja, čeprav samo kot komponenta podrejenega pomena. Nimajo prav niti oni, ki ga precejnujejo (svarim posebno pred konjunkturnim izrabljanjem slovanstva), pa tudi ne oni, ki ga sploh zanikujejo in taje.

Čeprav sovjeti ravno ne gore za slovansko misel, njihovo delo za kulturno povzdigo ljudstva ne bo ostalo brez vpliva

na slovansko zavest Rusov, Ukrajincev in Belorusov, živečih v SSSR. Imeli smo priliko, da se tudi o tem uverimo. Ravnatelj kramatorskih tovarn je radostno naglašal: »Vendar se nekoliko razumemo med seboj, saj smo vendar Slovani.« Podobno so govorili tudi drugi, s katerimi smo se slučajno seznanjali v vlaku ali v hotelih. Naj bo že slučaj ali kaj drugega, smo srečavali v razgovorih s sovjetskimi častniki in vojaki enako slovansko zavest.

Zato ponavljam: Zavest slovanskega sorodstva z nami v sovjetski Rusiji obstoja in lahko uspešno pomaga našim vzajemnim stikom. Seveda samo tedaj, ako se bodo ti stiki razvijali prijateljsko. Slovan-

stvo igra tu samo pomožno vlogo, toda tudi to je dovolj, da ni izločeno niti iz praktične politike. Popolnoma isto velja za odnose z drugimi slovanskimi državami. V tem odločajo samo realni interesi vsake posamezne države, ki si samo na njihovem temelju odreja svojo zunanjo politiko. Samo s takega vidika je vodila svojo politiko carska Rusija, ko je pomagala balkanskim Slovanom. Nič drugače se ne vede Poljska napram svojim slovanskim sosedom.«

(Hubert Ripka, vodja čsl. novinarjev na izletu v SSSR, čigar poročilo je bilo objavljeno v »Lidovih Novinah« 31. marca 1935.) A. P.

K zaključku letnika prosimo vse cenj. naročnike, ki še niso poravnali vse naročnine, naj to store zdaj.

Vabimo v naš krog tudi nove naročnike, prijatelje naše revije pa prosimo, naj razširjajo našo revijo.

Uprava revije
MISEL IN DELO

a onda da se opet spusti na neravno tlo zemaljsko, pa da postepeno i u odlomcima posmatra sad šumno penušanje nestašnih voda preko strmih litica gorskih, a sad dostojanstveno kretanje njemih valova po beskrajnoj stepi.«

Amerikanska miroljubnost. Ameriški tovarnarji orožja so sklenili, da tudi s svoje strani doprinesejo žrtve za ohranitev miru; namreč s tem, da bodo odslej prodajali vojni material samo proti gotovini.

Dejanja. Evharistična številka »Straže v viharju« je nazvala Zvezo kulturnih društev »družbo za eksploatacijo „nacionalne“ in „marksistične kulture“ in jo prišteva med »največje raznarodovalce«.

Načela... Ni dolgo tega, kar smo morali biti priča poskusom pridobivanja nasprotnikov. — Da ti poskusi niso uspeli, dokazuje tudi okolnost, da morajo sedaj pristaši pridobivanja ponujati svojim nasprotnikom — seveda redko in dragoceno — priliko, da se pustijo sami pridobiti. In se še najde kdo, ki očita v vsaki situaciji k pridobivanju se pripoznavajočim politikom breznačelnost!

Nova šega. »Sodobnost« je začela kar ponatiskovati uredniške odbore slovenskih revij, najprej Časa, nato Misli in dela. Počasi pridejo vsi na vrsto, končno vendar tudi uredniški odbor »Sodobnosti« same, ki ga javnost — žal — ne pozna.

Udarci, ki niso dosegli... V 20. številki »Straže v viharju« čitamo: »ZKD, družba za eksploatacijo »nacionalne« in marksistične kulture, nam je v svojem kulturnem udejstvovanju zopet servirala »kulturni« film »Tihi Don«. Spolzka vsebina: svobodna ljubezen, zakonolomstvo. Pa nežna, nedolžna bitja, ki so z napatimi očmi sledila filmu!? Kaj mislite, gospodje okoli ZKD, kakšne sadove bodo rodili taki filmi? Ali naj film, ki na sirov, primitiven, židovsko-framazonški način rešuje probleme zakona, vzgoji in vzgaja našo mladino (za) moralno močne, dobre državljanke? In potem nikar ne blatite mladine po svojem časopisju, češ da je vandalska, da nima nobenega smisla za lepoto, da ji ne gre drugega po glavi kot zabava in sport. Da, da ZKD, mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa! Nihče ne dvomi, da je ta film jasno in odkrito izvajanje židovskega programa, ki je bil postavljen l. 1912. v Baslu. V takih filmih je ta program dosegel svojo izpolnitev. Kadar začne film smešiti najsvetejšo ustanovo človeškega življenja, na kateri bazira ves zdrav kulturni napredek naroda, zakon, potem je za vsakogar jasno, da hočejo ljudi najprej seksualno zrevolucionirati, da bodo potem razne židovske, framazonške in marksistične (kako malo je razlike med njimi) pijavke lahko ravnale z degenerirano rajo po svoji mili volji. Ali ve gospoda okoli ZKD, za koga vrši tako in slično propagando? Zopet nam to dejstvo potrjuje domnevo, da so marksisti in vsi drugi svobodomisleci v »kulturnem prizadevanju dobri prijatelji, da so prvi kot drugi največji raznarodovalci.« — Straža vzklika: »... če bi na primer med kinom na Kodeljevem in ostalimi ljubljanskimi kinematografi bila razlika samo v vodstvu in ne v filmih, mi bomo udarili po obojih.« — V Slovincu (štev. 65a) pa čitamo reklamno objavo, da igra prav ta film kino Kodeljevo, ki se nahaja v isti zgradbi z mladinskim domom in cerkvi. Udarcev pa ni, dasi je minilo že pol leta, odkar so ta film igrali v mladinskem domu.

Konec dnevnika. Znani Fedor Nikić je izdajal v Novem Sadu list »Jugoslovenski dnevnik«. List je prenehal izhajati, ostali so dolgovi. Te dni se je vršila v Novem Sadu poravnalna razprava. Dolgovi znašajo 2,187.807 Din. Kritja manjka za 395.300 dinarjev, ostalo je krito z zgradbo, premičninami, terjatvami v znesku 258.000 Din. Pač najrazličnejši viri so potrebni za vzdrževanje takih prigodnih dnevnikov.

Včeraj in danes. Sedmi kongres III. internacionale v Moskvi se je izrekel za obrambo »zadnjih ostankov« buržujske demokracije, zato tudi za sodelovanje z »meščanskimi« strankami. Moskovski vojni svet je pa s svoje strani sklenil, da »naj bo svetovna revolucija delo naših vnukov,« oni bodo pa »sklepali rentabilne zveze z ostalim svetom.«

Upokojitve v Avstriji. »Zvezna vlada je izrekla primarnim zdravnikom dunajskega bolnišničnega fonda dvornemu svetniku, univerzitetnemu profesorju dr. Konradu Büdingerju (in še drugim slovitim dunajskim zdravnikom) o priliki njihove upokojitve zahvalo in priznanje za njihovo dolgoletno in požrtvovalno službovanje.« (Tagespost, 10. septembra 1935).

§ 110 *uradniškega zakona.* Odločbe o prestanku službe (točka 16, § 104) se smejo izdati, če spozna, po pristojnosti iz § 103., minister, ban ali pooblaščen starešina, da je uslužbenec nesposoben ali neprikladen za službo, ali če to sicer zahtevajo koristi službe. Za odločbo glede uradnika je treba soglasnosti predsednika ministrskega sveta. — Ali se ne da zakon uporabljati v obliki, ki bi odgovarjala dostojanstvu človeka? In? Ali ni to zakon, ki je že toliko škodoval ljubezni do jugoslovanske misli? — C'est le ton qui fait la musique.

Listnica uredništva

G. Č., zahvaljujemo se Vam za Vašo zanimivo in dokumentarično razpravo »Po lateranskem sporazumu«, vendar je sedaj žal ne moremo objaviti.

G. L., Vaš uvodnik »Krik po delu« smo morali prihraniti za kasneje.

3. številka nam je pošla. Zato prosimo cenj. naročnike, kdor bi jo mogel odstopiti proti plačilu, da naj nam jo čimprej pošlje.

1. številka novega letnika naše revije izide koncem oktobra.
